

РУСИНИ

В рамках проекту *Studium Carpato-Ruthenorum* 2013 была передана Премія А. Духновіча за русинську літературу на рік 2013. Її лавреатом ся став В. Кірда Болхорвес зо Сербії, котрый премію піняжну і во формі сошки карпатського медвідя перевзяв од председкыні пороты проф. Др. П. Крафчік. (Розговор з лавреатом публікуєме на стор. 3 – 4).

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXIII, č. 4 / 2013

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

• Частёв літнёй школы русиньского языка і културы все суть літературны вечоры, на котры суть позываны главно лауреаты Премії А. Духновіча за русиньску літературу. Того року то были: (зліва доправа) П. Трохановський-Мурянка, Ю. Харитун, О. Дуць-Файфер (зарівно модераторка), гость з України І. Ситарь і лауреат Ш. Сухий.

• Єдно з супроводных акцій того річника літнёй школы русиньского языка і културы была і участь на імпрізованій русиньській свадьбі в Курові (окр. Бардеёв), яку поміг зреалізувати учитель етнографії проф. ПгДр. М. Мушинка, др. н. з фолклорным колективом Курівчан (на фотці шестий зліва).

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русинського
языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

Studium Carpato- Ruthenorum 2013

В пряшівській Пенсіоні Атріум ся 28. юна 2013 зышли студенти, учітелі, організатори і позваны гості, жебы поставили символічну точку за програмом тогорічного *Studium Carpato-Ruthenorum 2013*. Заклучным святочным вечором, споєным з передаванём сертифікатів абсолвентам, кулміновав трытыжнёвый програм 4. річника того міжнародного едукачного проєкту Інституту русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові (ІРЯК ПУ).

Вечур отворила і модервала Ярослава Сисакова (до анґліцького языка тлумачіла ПаедДр. Ева Фрічова). Добру наладу од самого зачатку аж до кінця утримовала єдна з найліпшых мужских співацьких ґруп – інтерпретів русинської народной співанки на Словакії, котра в програмі того проєкту уж традично має своє місце – ПАЙТАШЕ зо Снины, яку веде Мґр. Даньєл Гулай, абсолвент Пряшівської університету.

Послідній сполочный вечур на літній школі каждорічно має свою шпечіфічну атмосферу. Організатори біланцюють уровень актуального річника і згруба накреслюють план наслідуючого річника з оглядом на желаня студентів. Абсолвенти під впливом новых знань пробують вести неформалну конвєрзацію в русиньскім языку ці співати русиньскы співанки, і так властно тыж непрямо біланцовати свою участь на літній школі русинського языка і культури. А учітелі аналізують, ці і до якої міры ся їм подарило наповнити напланований обсяг педагоґічного процесу і заінтересовати студентів ...

Фактом є, же главным цілём організаторів – од самого зачатку аж до кінця проєкту – было, жебы домашні і заґранічны студенти, з яких того року половина пришла до Пряшова аж споза океану, ся в Пряшові чули добрі, а в будучности ся ту, самособов, любили вертати. Мож повісти, же вшыткы заінтересованы ся снажили зробити максимум про то, жебы тов мотиваціов про студентів – завітати зась до Пряшова – было якраз *Studium Carpato-Ruthenorum* на Пряшівській університі.

Як знаме, Пряшівска універзіта є єдинов універзітов на світі, котра каждорічно од року 2010 отворять браны Міжнародной літнєй школы русинського языка і культури про каждого, кого інтересує русинський язык, історія, література, культура, фолклор і етноґрафія карпатських Русинів. Вдяка тому до Пряшова каждорічно приходять люде – молодшого і старшого віку – нелем зо Словакії, але тыж з многих країн світа. Суть то люде, котры або мають русиньске коріня і хотять набыти, респ. росшырити свої знаня з высше уведжєных сфер карпаторусиністики – переважно зо Споєных штатів Америки, Словакії і України, або котрых к тому веде їх професіональний інтерес – іде переважно о докторандів з європських і америцьких універзіт, то значить о будучіх лінґвістів і славістів. А то є барз визначный момент про організаторів і учітелів *Studium Carpato-Ruthenorum*, затоже якраз через літню школу русинського языка і культури можуть приспіти к формованю будучіх славістів, високошкольских учітелів і учєных на заґранічных універзітах, котры до свого зорного поля в компаратівных баданях перспективно можуть загорнути уж і русинський язык ці дакотру зо сфер карпаторусиністичных студій. Міджі дотеперішніма абсолвентами *Studium Carpato-Ruthenorum* были докторанды з універзіт в Чеській републіці, Словацькій републіці, Німецьку, Австрії, Швейцарії, Споєных штатах америцьких. Кідь порахуєме вшыткых дотеперішніх абсолвентів, то нам выйде красне число: **сертифікат о абсолвованю *Studium Carpato-Ruthenorum* на Пряшівській універзіті дотеперь здобыло 82 студентів – 58 заґранічных а 24 домашніх.**

ВЫСВІТЛІНЯ: Зато, же сьме дістали штатну дотацію лем на штири числа Русина, так їх выдаме лем тільки, не шість, як бы то мало быти. Перебачте, не є то наша вина.

4/2013
РУСИН

Обсяг

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА,
ПгД.: *Studium Carpato-Ruthenorum 2013*

1. – 2. стор.

Юдр. Петро КРАЙНЯК:
Погляд на Літературный вечур

3. стор.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ:
„З поезіов, чоловіче, світ не зміниш...“

3. – 4. стор.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ:
Конець возроджіня – подьме грати фотбал!

4. – 5. стор.

Юдр. Петро КРАЙНЯК:
Мої думкы о конґресі

5. стор.

Карпаторусинський научный
центр в США: **НАША
ПОЗИЦІЯ К СВІТОВОМУ
КОНґРЕСУ РУСИНІВ**

6. – 8. стор.

Мґр. Петро МЕДВІДЬ:
Невдячны діти

8. – 9. стор.

Мґр. Гавриіл БЕСКИД:
Іван Кізак і Штефан Ґойдіч

9. – 12. стор.

Кветослава КОПОРОВА
– Сілвія ЗЕЛІНКОВА:
*Мачошкова в Америці
співала і галушкы варила*

13. – 14. стор

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД.: *Найкрасша приповідка
Марії Мальцовской*

15. – 16. стор.

ПгДр. Марта БЕНЬКОВА, ПгД.:
*Александр Духновіч як
педагоґ і освітній діятель*

16. – 18. стор.

**З творчости писателів-
юбілантів: А. Духновіч,
О. Смолей, М. Ксеняк,
М. Ґірова-Васькова**

19. – 24. стор.

– Про Пряшівську універсіту є то наїсто позитівна біланція і реклама, кідь за штудіом русиньского языка і културы ту каждый рік приходіть тільки штудентів а о проєкті ся позитівно пише і говоріть в домашніх і заграничних масмедіях. Є то наїсто і вдяка тому, же веджіня Пряшівської універсіты ся снажить робити много про утримованя і выліпшованя як кредіту універсіты, так зарівно про підвышованя уровни літнєй школы русиньского языка і културы, а тым і про розвой карпаторусиністікы, котра є єдным з визначных шпеціфік Пряшівської універсіты, – сконштатовала модераторка Ярослава Сисакова, котра так створила простор про выступліня єдного з представителів ПУ, котры каждорічно беруть участь на отворіню і заключіню літнєй школы і передають абсолвентам цертіфікаты. Тото року позваня на заключный вечур прияв проректор про область навчаня Пряшівської універсіты – **проф. ПгДр. Мілан Портік, ПгД.**, котрый высоко оцінив роботу і проєкты Інштитуту русиньского языка і културы, враховано міджінародного проєкту *Studium Carpatho-Ruthenorum*.

– Мож повісти, же успіх каждого проєкту залежить од дакількох факторів, но міджі найвызначнішыма бы сьме могли спомянути: ініціатівный колектів орґанізаторів із сполочным інтересом – зробити про успіх проєкту максимум, менежерьскы способности главных орґанізаторів, жертвенна і докладна работа вшыткых реалізаторів проєкту, підпора надрядженого субекту а в непосліднім ряді фінанції. Третыжднёвый едукачный проєкт, котрый є богатый на културны акції розлічных жанрів, тото вшытко собі выжадує. І видіть ся нам, же колектів з такыма характеристиками ся в рамках Пряшівської універсіты при Інштитуті русиньского языка і културы уж створив. Днесь славить свої четверты народенины і скоро в тім істім міджінароднім зложіню фунгує і робить од самого початку, – сконштатовала у своїм модераторьскім вступі Ярослава Сисакова.

Як было спомянуто высше, орґанізацыйный і реалізацыйный колектів *Studium Carpatho-Ruthenorum* має міджінародный характер, який ся дотеперь каждорічно росшырёвав. В сучасности ёго членами суть люде розлічных народностей – русиньской, словацькой, мадярьской, америцькой, які суть обчанами розлічных штатів – Словакії, Україны, Польска, Канады, Споєных штатів Америки. Вшыткы ся але снажать цілый рік – од скінчіня єдної літнєй школы до зачатку далшой ефектівно сполупрацовати і зробити максимум, жебы каждый новий річник проєкту був ліпшыи як минулый і жебы ословив якнайвече штудентів – домашніх і заграничных.

Спомянули сьме, же із заграничных штудентів на літню школу їх найвече приходіть з Америки. Є то четверта ґенерація потомків русиньских іміґрантів з централной і выходной Европы, котры і таким способом – участёв на літній школі і навщівов домовины своїх предків – ся вертають ку свому коріню. В їх домовині новодобыи „бумом“ ся стали ґе-неалогічны проєкты, через які Америчане глядають своїх предків, а тым і свою ідентіту. О тім бы знали говорити активісты з

русиньских орґанізацій в Америці, главно з найбівшой і найрепрезентатівнішой з них – **Карпаторусиньского общества** (*Carpatho-Rusyn Society*) в Піттсбурґу, але і з **Карпаторусиньского научного центра** в США, які навыше каждорічно зберають грошы на штіпендії про будучіх штудентів *Studium Carpatho-Ruthenorum*. Вдяка пропаґачній роботі їх членів і активістів, таких як **проф. Др. Патріція Крафчік, проф. Др. Павел Роберт Маґочій, Маріанна Сивак** і других, каждый рік з Америки приходять на літню школу новы штуденты, причім позитівным явом є, же дакотры з них вирішать абсолвовати нелем єден річник. Двое зо спомянутых активістів – **П. Крафчік і П. Р. Маґочій** каждорічно од самого зачатку суть нелем сполуорґанізаторами проєкту, але і учітелями етноґрафії і історії, лекції яких штуденты – і треба підкреслити же нелем анґлоязычны, зо США, але і зо Словакії, з Пряшівської універсіты – люблять і хотять слухати. На заключнім вечорі обидвое в своїх выступлінях оцінили підростаючу уровень літнєй школы, а тым і інтерес новых учітелів партіціповати на проєкті. Того року педаґогічний колектів *Studium Carpatho-Ruthenorum* росшырили **Мґр. Галина Малецька** з Ліцея Марціна Кромера в Ґорлицях (Польско) і **проф. ПгДр. Николай Мушинка, др. н.**, з Пряшова. Вшыткым спомянутым, враховано учітелів ІРЯК ПУ – **ПгДр. Кветославы Копоровой, ПгД.**, і **Мґр. Валерія Падяка, к. н.**, належить подякованя за їх педаґогічну роботу. Не менше подякованя належить членам орґанізацыйного колектіву літнєй школы: **ПгДр. Марті Беньковій, ПгД.**, **Мґр. Аліці Ветошевой** (обидві з ІРЯК ПУ) і **Мґр. Тімеї Верешовій, ПгД.** (з УПЙШ в Кошіцях).

Офіціалным потверджінем того, же штуденты абсолвовали педаґогічний процес *Studium Carpatho-Ruthenorum 2013* на Пряшівській універсіті, была тота часть святочного вечора, в котрій абсолвенты собі перевзяли цертіфікат і памятниє табло з рук проректора ПУ проф. ПгДр. Мілана Портіка, ПгД.

А послідня часть вечора ся уж несла лем в неформалній атмосфері вольной діскузії і забавы коло музыкы і співу сниньских *Пайташів*.

Четвертый річник *Studium Carpatho-Ruthenorum* є успішно за нами, а планы на новий річник – перед нами. Но перед тым, як ся до них пустиме, хотіли бы сьме і на кінцю того річника літнєй школы знову і іщі раз подяковати вшыткым, котры партіціповали на орґанізації і реалізації *Studium Carpatho-Ruthenorum 2013*. Наше окреме подякованя хочеме адресовати субектам і індівідуалным спонзорам, котры того року проєкт підпорили фінанчно: **Уряд влады СР з резервы председы влады Роберта Фіца, Карпаторусиньске общество** (*Carpatho-Rusyn Society*) в Піттсбурґу (США), **Карпаторусиньский научный центр в США, Фундація „Тімо“** (США), **Пряшівска універсіта в Пряшові, Інж. Мірослав Джупінка з Тренчіна, Інж. Вільям Капраль зо Снины, Інж. Мірослав Рошко (Елаут Баумонт, с. р. о.) зо Снины, Інж. Ян Шмайда і Мґр. Славко Ганік зо Свідника.**

Вшыткым дякуєме і тішиме ся на сполупрацу і стрічу на пятім річнику *Studium Carpatho-Ruthenorum 2014*, котрый ся одбуде **15. 6. – 5. 7. 2014** на Пряшівській універсіті в Пряшові.

Погляд на Літературный вечур

Тов путёв хочу высловити узнання Інштитуту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты, котрый в рамках супроводных акцій 4. Міджінародной літнэй школы русиньского языка і културы на Пряшівській універзіті був організатором Літературного вечора, який був спосный і з передаванём Премії Александра Духновіча за русиньску літературу на рік 2013. Тота подія мала в минулости високу културну і сплоченьску уровень, але тогорічний вечур поважаю за барз выдареный і був достойнов репрезентаціов нашої русиньской інтелігенції, яка є покликана к писаню поезії і прозы в материньскім русиньскім языку.

Зась єм ся пересвідчив, же маме писателів, котры можуть быти своїм духом і писательським майстровством достойныма партнерами словеньським літераторам а їх творчость є збогацінем літературы і вообщє културы на Словакії. Але мам на думці і якость творчости русиньських писателів Словакії в рамках міджінародного русиньского руху, де належить і найновшый лауреат Премії Александра Духновіча – **Владімір Кірда** зо Сербії.

Хочу високо оцінити і організачный аспект той події, враховано того, же на акції мали можность выступити дотеперішні лауреаты спомянутой

премії. Умелецьку, але і духовну цінность мали выступлїня главно **Петра Трохановского** з Криниці у Польщі, **Юрка Харитуна** з Кежмарку і **Штефана Сухого** зо Стаціна на Словакії, їх декламацію властной творчости і высловлены думкы, но ерудованый і інтересный був ай выступ літераторкы і лауреаткы премії – **Олены Дуць-Файфер** із Кракова у Польщі.

Думам, же мій погляд потвердять і участници вечора, котры уважно слідовали програм акції і выступлїня актерів програму оцінили бурливима аплавами. Доволю собі але зарівно высловити желаня, жебы ся потенціал нашої писательской інтелігенції, думкы, погляды і надхніня писателів за діло русинства перенесли і до практичного жывота Русинів, главно їх высовы к актуалным вопросам і проблемам, а то до глядана ефективнішых способів роботы на підвишїня народной свідомости русиньского народа, але ай некомпромісной крітікы ёго слабости і легковажности в сучасных процесах асімілації. Прошу ся наконєць – **хто іншый як не писателі бы мали у своїх статях і выступлїнях весті Русинів на їх пути к повному народному возроджію і захованю културной дідовизны своїх предків? Так як то все было в історії нелем нашого русиньского, але каждого народа.** ■

Мґр. Петро Медвідь, Пряшів

„З поезіов, чоловіче, світ не зміниш ...“

21. юна 2013 в пряшівській рєштаврації „U babičky“ ся уж по четвєртый раз стрітили любителі русиньского літературного слова на Літературнім вечорі. Акція є інтеґралнов частєв проєкту Інштитуту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты – *Studium Carpato-Ruthenorum* – міджінародна літня школа русиньского языка і културы, організованого на Пряшівській універзіті од року 2010.

Як сама назва акції назначує, обсягом вечора было літературне слово, точніше русиньське літературне слово, а то в інтерпретації самых авторів – домашніх і заґранічных. Позваня на 4. річник Літературного вечора прияли дотеперішні лауреаты Премії Александра Духновіча за русиньску літературу: зо Словакії – **Штефан Сухий** і **Юрко Харитун** і з Польщі – **Олена Дуць-Файфер** і **Петро Трохановский**. Свої віршы пришов прочітати **Іван Ситарь** з України і **Владімір Кірда Болхорвес** зо Сербії.

Кулмінаціов вечора было выголошїня тогорічного лауреата Премії А. Духновіча за русиньску літературу. З прословом выступила **проф. Др. Патріція Крафчік**, председкыня пороты і зарівно представителька Карпаторусиньского научного центра в США, який премію выголошує каждорічно од року 1999. В нїм представила **нового лауреата, котрым ся став Владімір Кірда Болхорвес з Нового Саду**. Премію – яку спонзорує канадський філантроп з русиньським корінєм **Штефан Чєпа** – 1000 америцьких долларів і сошку карпатського медвідя автор **В. Кірда Болхорвес** дістав за збірку віршів **Опіванє з витром и з огньом** (Нови Сад: Руске Слово, 2009). Тоту нагоду выужыли сьме і на короткий розговор з ним.

• **Вашы першы чутя по тім, што сьте перевзяли Премію Александра Духновіча за русиньску літературу і цілково, яке є то чутя, же сьте того року найліпшый русиньский писатель?**

– Мої чутя суть барз позітивны, бо днесь є література у великій мірі марґіналізована. Люде мають те-

лєвізію, радіо, компьютєры... Мають сто способів як ся забавити, такжє лєм малохто чітать книжки, такжє кідь писатель дістане даяку премію за свій твір, є то барз позітивне. А такый літературный вечур, який ту є днесь, є штось дороґоцінне, бо чоловік коло

літератури не може чекати даякы пінязі, але може ся му дістати ходем узнаня а то і в такій формі, яков є днешній вечур.

• **Якы были Ваши літературны зачаткы?**

Коли сьте зачали писати?

– Каждый чоловік має потребу десь ся реалізувати. Найдти простор на самореалізацію. Даякым способом ся высловити. Літературу єм барз полюбив іщі на основній школі і не знам ани коли – зачав єм писати. Тяжко повісти, же в тот, або тот день. Пришло то так якось само.

• **Пишете і поезію, і прозу. Што є про Вас мотивацій, вдяка котрій пишете, і о чім є Ваша література?**

– Так як много молодых людей, і я в молодости зачав писати поезію. А пак єм хотів змінити світ... Але пришов єм на то, же з поезіов, чоловіче, світ не зміниш... І повів єм собі, же то спробую з прозов. А тепер пишу і романы. Пишу о цивілізації третєго міленія. Поезія є днесь про мене релаксом емоцій. Значить, тяжко повісти, о чім вшиткім є моя творчість. Але мотивацій – чом пишу, є то, же хочу помочі чоловікови быти ліпшым. Бо є мало таких сорт творчости,

котры так збогачують душу чоловіка і єго духа, як є література. Каждый чоловік має даякый фах. Інжінір або доктор таксамо збогачує людей з боку єго спеціалізації. Але література збогачує світ вообще. Хто не читать книжки, не може быти благородным чоловіком. Література хоць не є єдиным способом, котрый збогачує світ, але наісто є єдным з найважніших.

• **Котрый русинський писатель, може з історії або і сучасности, думаете, же є про Вас найціннішым? Котрого найвеце любите?**

– З поезії собі найвеце ціню і люблю творы Дюры Папгаргая, як то было і днесь відіти з поеми, котру єм ту прочітав. Быв то великий поет. Таксамо люблю контроверзного Гавриіла Костельника. Але і днесь є много добрых авторів, котры добрі пишуть. Можу спомянути сучасного великого інтелектуала і романописця од нас з Войводини – Юліана Тамаша. Я ся занимаю і баданєм єго творчости, бо є то така лідерська особність у нас. Можу іщі спомянути Миколу Шанту ... Самособов, є їх веце, але тяжко бы было повісти, хто є ліпший. Скоріше ся на то позераю з погляду цілої писательской громады.

■

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів

Конець возроджіння – подьме грати фотбал!

В днях 12. аж 14. юла 2013 проходив на Україні вже 12. Світовий конґрес Русинів, котрого заїдання ся одбыли в Ужгороді і Сваляві. Домашній главный організатор, котрым був председа *Крайового общества Подкарпатських Русинів* Микола Бобинець, ся снажив пересвідчити делегатів і гостів, же одношіня української державы к Русинам ся змінило і же наступне списованя жителів на Україні буде зроблене так, жебы Русинів держава конечно узнала за окрему народность меншыну.

Потверджінєм повідженого мала быти і участь Івана Качура, заступці Олександра Ледида, ґубернатора Закарпатської области України, і Івана Бушка, посланця Верховной рады України, на отворіню конґреса.

Але ці досправды ситуація на Україні ся розвивать так позітивно, або то був лем красний театр з цілєм пересвідчити тых, котры ситуацію на Україні ближе не знають?

По перше, ґубернатор Закарпатя не міг собі найдти ани тільки часу, жебы в єден або другий день пришов сам поздравити Русинів, а послав лем свого заступцю. Кібы мав серьезный інтерес, тых 20 минут бы собі наісто нашов.

По друге, кібы на заїдання СКР і при-

шов сам ґубернатор Закарпатя, він не є репрезентантом ниякого орґану, уряду ани міністерства, одповідного за списованя жителів. Таксамо як Іван Бушко, єден із 450 посланців Верховной рады України, на Світовім конґресі Русинів не репрезентовав никого другого, лем самого себе. То значить, же ани єден з них не мав і не превказав ниякий мандат од державы на спосередкованя актуальной позиції України к Русинам у звязи зо списованєм жытельства ці узнанєм Русинів як самостатной народности.

Ефект про незаінтересованых, котры не знають ситуацію, може був великий, але жебы то то даякым способом порушало діла русинського вопросу допереду, то ся бізовно не дасть повісти. Ніч, лем театр! Властно, дало ся то і чекати: конґрес в перший день проходив у будові театру. Кібы там пришов хтось із влады або уряду, котрый списованя орґанізує, тогды бы сьме могли конштатовати то, што цілый час твердив Микола Бобинець, же діла на Україні ся рушають і русинський вопрос буде в найближшій часі вирішений. А так з уст визначных гостів знова выходили лем пусты слова о забезпечіню „пустых ґраф“ (порожніх колонок), де собі Русины будуть мочі записати свою народность. Але акт узнаня Русинів, то предсі не є „пуста ґрафа“! Русины

будуть де факто узнані тогды, як народность „Русин“ буде прямо выдрукована на анкетовых листах і Русины будуть мочи прямо вызначіти, же суть Русинами – без різіка, же наконець їх зрахують доведна з Українцями і будуть їх дале поважовати за „субетнос українського народа“.

Вопросом є, ці представителям Партії регіонів Віктора Януковича, номінантами котрой суть Ледида, Качур і Бушко, Микола Бобинець наївно вірить, або сам як член *регіоналів* помагати шырити лож з цілём упокоїти Русинів перед списованём жытелів і помочи Україні дале конзервовати понад 22-річний *статус кво*, без векшых протестів домашніх і заграничних Русинів, бо так то Україні пасує. Кідь собі але усвідомиме, же організатор не хотів на засідання в Ужгороді пустити до театру домашніх Русинів, міджі іншыми і Димітрія Попа ці вызначного Русина, Народного умелця України – Володимира Микиту, потім мі з того виходить лем єдно, а то, же Бобинець знав выдкы вітор дує, яка є українська політика і бояв ся, же домашні Русины пояснять при стрічах з делегатами конгреса фактичну ситуацію.

На цілій ситуації є найліпше, же Олександр Ледида, котрый про свої „робочі повинности“ не міг прийти поздрави́ти Русинів ані до Ужгорода, ані до Свалявы, в тот самый день, як проходило засідання СКР в Сваляві, взяв участь на фотболовім змаганю молодых фотбалістів. І „вручав“ там даякы оцініня. Де? Но прямо на Свалявщині. Тым ся лем потвердило, яку пріоріту мають Русины у ґубернатора Ледида.

Такоже, дороги Русины на Україні, перестаньте закладовати свої народностны орґанізації, орґанізувати культурны і освітні акції, зруште свої русиньскы недільны школы і вцілім – перестаньте з якимсь возроджованём і народным рухом. Зъєдиняйте ся, закладайте фотболовы команды і – грайте фотбал! **Кідь будете грати добрі, буде о вас мати інтерес і ґубернатор, докінця сам вам приїде передати оцініня. Старати ся о вас буде і держава і будете честованыма жытелями України. Хоць не будете узнані як Русины, холем вас узнають як добрых фотбалістів.**

Конєць возроджіння – подьме грати фотбал! ■

Юдр. Петро КРАЙНЯК, Пряшів

Мої думкы о конгресі

На 12. засіданю Світового конгресу Русинів (СКР) в Ужгороді і Сваляві (Україна) єм взяв участь як гость, на розділ од попередніх засідань, котры єм абсолвовав як делегат.

К орґанізації того засідання маю пару претензій, але треба акцептовати днешню фінанчну ситуацію, з котров бы мав проблем каждый орґанізатор, і як ся говорить, вшытко може все быти ліпше.

К ходу засідання доволу сі высловити погляд, же делегаты мали быти так приправлены, жебы знали реаґовати на рішаны вопросы і мали достаточны інформації о проблематиці, о якій ся говорило на засіданю конгресу. Але то ся тыкають і тых, котры суть членами Світової рады Русинів (СРР) як выконного орґану СКР, котры сиділи за президіалным столом.

Іде главно о дискусію о репрезентації двох русиньскых орґанізацій зо Словакії на конгресі, т. є. Русиньской оброды на Словеньску (РОС) і Словеньской асоціації русиньскых орґанізацій (САРО). О даній проблематиці ясно говорять прияты документи, главно Резолюція СРР із 23. фебруара 2007 і 9. засідання СКР 23. юна 2007 у румуньскім Сіґеті, як і договор делегаций зо Словакії на 10. засіданю СКР у Руськім Керестурі і Петровцях в році 2009. **Тоты документи і договори треба решпектовати без дискусії і подля приятых рішінь поступати.** В інакшій припаді буде напаятя у русиньскім русі на Словакії продовжовати на шкоду нас Русинів. Є ясне, же САРО, покы хоче зъєдиняти вшыткых мімо

РОС, мусить змінити характер свого діятельства і выбудовати собі такый решпект, жебы єй участь в сполоченьскім животі Русинів на Словакії не мож было спохыбнути. В тім припаді бы тзв. Округлый стіл Русинів Словакії мав быти поставлений на платформі діялогу двох орґанізацій і за участі третей, котров є Общество св. Йоана Крестителя. Репрезентація, котра бы ся зродила з такого общества, бы была достойнов репрезентаціов Русинів на Словакії, што бы ся мало проявити і на зоставлїню делегаций на світовы конгресы. О тім, самособов, бы ся мало рішати, а выслідок дати до формы писмового договору.

Покы іде о выступлїня новых молодых делегатів на засіданю конгресу, треба собі усвідомити, же є то діло ґенерацной выміны, котра є неминуца. Але новы активісты мусять сі тыж усвідомити, же треба оцінити вшытко позітівне, што в русиньскім русі за 23 рокы ся зробило, решпектовати скушености старшых функціонерів і активістів, споєных з Русиньсков обродов, котра на Словакії по році 1989 єдина (позн. ред.: бо была тогды єдинов русиньсков орґанізаціов на Словакії) ся заслужыла о наворотня Русинів до сполоченьского і культурного живота. На другім боці, інтерес молодых о роботу в русиньскім русі, їх погляды на рішання проблемів треба лем привітати і дати їм можность проявити ся. **Нихто за нас наші проблемы не буде рішати а своїма розбоями даєме шансу нашым нежычливцям.** ■

Карпаторусинський научний центр в США: НАША ПОЗИЦІЯ К СВІТОВОМУ КОНГРЕСУ РУСИНІВ

Карпаторусинський научний центр (*Carpatho-Rusyn Research Center*) є одним із заснователів Світового конгресу Русинів і його репрезентант заступляв Сполучені штати Америки і Канаду в Світовій раді Русинів од виникли Конгресу в році 1991. Од третього конгресу в році 1995 наш центр залучив до своєї делегації представителів вшитких існуючих організацій карпаторусинської орієнтації в Північній Америці. Пізніше, в році 2010, наш Центр разом з шестью далшими організаціями створили Карпаторусинський конзорціум Північної Америки. Карпаторусинський научний центр і Конзорціум часто дискутували о наших односинах із Світовим конгресом Русинів. Як висновок з тих дискусій би саме хотіли висловити нашу позицію к проблемам, котрі нас непокоять.

(1) Без огляду на факт, же саме одним із заснователів організації з назвов **Світовий конгрес Русинів**, в останніх роках саме зачали діставати корешпонденцію од „Світового конгресу Русинів/Руснаків/Лемків“. Хто змінив назву організації і чом?

Вшитки знаме, же в минулости много народів мало по дакілько назв (етнонімів), враховано регіональних назв. Але мы саме єден народ, а зато презентуючі ся перед світом мусиме вживати єдну назву (етнонім). Подля нашого Центра найадекватнішим етнонімом є *Карпаторусини* (*карпатьскы Русини*). Чом? Зато, же термін *Русин* є дость широкий і неточний, котрий історично вживали вшитки выходны Славяне, передовшитком Білорусы і Українці, а тыж мав своє місце в старших документах з періоду середньовічної Київської Русі. Хоць други народы себе называли *Русинами*, но не вшитки Русини суть Русинами *карпатьскыма*. Але як *Карпаторусини* (*карпатьскы Русини*) саме народом одлишным од других выходных Славян.

Назва (етнонім), котров ся буде презентувати наш народ перед світом, бесспорно, є серйозным вопросом. Наісто, мали би саме зато вживати лем єдну назву, а мы – із вышеспомянутых причін – рекомендуєме назву *Карпаторусини*. Але незалежно од того, котра назва буде преферована, рішення о ній не може быти єднорічним рішенням Світової ради. Даний вопрос би ся мав допереду продискутовати а з конкретных пропозицій би ся мали прийати такы, котры будуть выслідком голосованя Світового конгресу.

(2) Карпаторусинам Північної Америки не є цілком ясно причина ревізії Статуту Світового конгресу. Дакотры членове Світової ради ся пустили до той роботи, наслідком чого стратили скоро штири роки на переробляня, а пак зась на опакване переробляня статуту. Міжжі останніма змінами є параграф о заступленю каждой членської країны Світового конгресу – лем єднов організаціов. Тот факт є в розпорі з принципом отворености організації, котрий Конгрес

прияв іші кінцем 90-ых років ХХ. стороча.

Якраз североамериканська делегація была перша, котра сформулювала таке неформальне сполучення, котре творили репрезентанти вшитких активных карпаторусинських організацій в Сполучених штатах Америки і Канаді (хоць тот процес координував Карпаторусинський научний центр). В році 2010 наша неформальна громада набыла офіційний статус з назвов *Карпаторусинський конзорціум Північної Америки*. На пропозицію Світової ради модел асоціації був прийнятий на Україні, де виникнув *Сойм Подкарпатської Русі* приблизно в році 2002. Спершу Сойм творило пять організацій і репрезентував Україну до року 2009. Пак Україну репрезентувала нова асоціація, котру творив *Благодійний фонд „Русинська школа“ і Крайове общество Подкарпатських русинів*.

Тот принцип був наслідно аплікований на Словаччину, де асоціація виникла в році 2006 і творили їй два органи: *Русинська оброда*, котра ся презентувала як організація сполуча дакілько організацій – колективних членів, і *Словенська асоціація русинських організацій* (САРО), котру творило пять членських організацій. Русинська оброда і САРО мали быти абсолютно рівноправними, каждая асоціація могла делегувати по пять делегатів на Світовий конгрес, а представителі за Словаччину до Світової ради ся мав волити каждый два роки: раз то мав быти репрезентант САРО а за два роки зась репрезентант Русинської оброди. Але практично од самого зачатку Русинська оброда зажадала мати шість замість п'яти делегатів, і єдиного репрезентанта у Світовій раді (самособов, зо своєю асоціацією). Тото было грубым порушенням принципу рівноправности між Русинською обродою і САРО, котрий був первісним критерієм договору про асоціацію – на заступлення Словаччини у Світовім конгресі.

Світова Рада тыж вызвала свого представителя за Польщу на ініціювання сполучення русинських організацій до асоціації. З Польщі пришла відповідь, же „польскы законы не допускають екзистенцію подібных асоціативных органів“. З другого боку, в Мадярську виникло сполучення дакількох організацій, яке правдоподобно може (ці не може?), як і передтым, функціонувати як „колективний член“ Світового конгресу.

Карпаторусинський научний центр і Карпаторусинський конзорціум Північної Америки жадають, жебы позитивна тенденція отворености Світового конгресу продовжувала і далше. Світовий конгрес мусить быти отворений – інклюзивний орган, а не ексклюзивний! Зато саме єднозначно проти такой політики Світової ради, яка ся веде в останнім часі. Уж в році 2011 *Благодійний фонд „Русинська школа“*, єден з двох представителів асоціації – колективного члена за Україну – був виключений із Світової ради зато, бо было повідомлено, же „порушив Статут Світового конгресу“. А котра версія Статуту была порушена? Ор-

ґанізації і їх репрезентанти, як знаме, ся стають членами Світової ради на основі голосованя делеґатів Світового конґресу, зато ай вымітовати їх, респ. рушити їх членство в Раді, на пропозицію Світової ради мав бы Світовый конґрес, а то – на основі голосованя. Нияке голосованя о тім вопросі на никотрім конґресі ся не реалізовало, а зато вылучіня *Благодійного фонду „Русинська школа“* є порушінём сучасного Штатуту Світового конґресу! В кождім припаді, треба ся задумати, ці є то одповідне про Світовый конґрес – вылучовати членську орґанізацію, котра єстvue уж 10 років, кождорічно орґанізує роботу од 23 до 40 клас із навчанём русинського языка і култури в рамках офіціальних штатних школ, в котрых ся учіть понад 700 школярів?

А кідь прінціп „една орґанізація з кождой країны“ буде приятый, ці то значіть, же лем Русинська оброда буде репрезентувати Словакію? Подля найновших інформацій, Русинська оброда уж не має нияких колективних членів, з вынятком, може, єдного. А кідь говориме о САРО: ці ай САРО буде вылучене з Конґресу? Окрем того, недавно на Словакії vznikла нова асоціація – *Округлый стіл Русинів Словакії*. Без огляду на факт, же є то конзултантний орґан, ёго членами уж є переважна часть репрезентантів бівших русинських орґанізацій – сполоченьських, едукачных, научных і културных – котры в сучасности фунґують на Словакії. Ці не мав бы быти тот орґан даяким способом залучений до роботи Світового конґресу?

У Польщі, наприклад, діють барз активны орґанізації – ефективны популарізатори култури Русинів-Лемків. Чом *Руска бурса*, *Лемківська вежа*, фолклорный колектив „Кычера“ і Лемківський музей у Зиндрановій бы не могли быти членами родини Світового конґресу?

А што Лемки на Україні? Ці дахто думав на них? Ці они бы не мали мати репрезентанта в делеґації за Україну, або може за Польщу? Видить ся, же Світовый конґрес ся веце старав о потенціальных членів з квазі „русинських“ орґанізацій в Молдавії і Росії, як о властный народ, главно о лемківску діаспору в Западній Україні і о активны орґанізації Русинів у державах, котры уж суть членами Конґресу.

Наконець, проблемом є таксамо абсенція новых людей міджі делеґатами Світового конґресу, але главно міджі членами Світової ради. Чом у ведучіх функціях суть все єдны і тоты самы особы? Чом на челі розлічних комісій на тім конґресі суть вшыткы панове зарядом – із Сербії? Наісто є много іншых і часто молодшых карпаторусинських активістів у розлічных країнах, котры бы были способнішы реорґанізувати Світовый конґрес так, жебы міг повнити свою основну функцію: репрезентативного орґану Карпаторусинів на міджінародній арені. Чом Світовый конґрес і Світова рада не мають інтерес залучіти до своєї активної роботи таких талантованих шпеціалістів, як Александер Дулеба, Ольга Глосікова, Кветослава Копорова, Петро Крайняк, мол., Маріан Марко, Петро Медвідь і Мілан Піліп зо Словакії; або Славко Орос і Янко Хома зо Сербії; або Олена Дуць-Файфер, Богдан Гамбаль і Єржі Стражинський з Польщі; або Томаш Пілат з Чеськой републіки ці Андрій Манайло з Мадярьска? Чом з України, де жыє найбівше цісло карпатських Ру-

синів, лем єдна орґанізація (!) є звязана зо Світовим конґресом? А што ся тыкать такой особы, як доктор Євген Жупан, сполоченьско-културный активіста, котрый був зволений до Закарпатської областной рады у кождых регіональних вольбах од року 1990, і де він за вшыткы тоты roky сістематічно выступать в мені Карпаторусинів? Отвореность, інклузівность, а не ексклузівность мала бы ся стати основов політики Світового конґресу.

(3) Отвореность членства в Світовім конґресі є серьёзным вопросом, але іщі важнішым є вопрос о цілях і задачах Конґресу. Мы пересвідчены, же головным цілём Світового конґресу не сміє быти поверхня участь на фолклорных фестівалах або марніня часу на формалны вопросы, такы, якими суть, наприклад, правила і штатуты або створёваня премій. Наспак, основнов задачов Світового конґресу, але передовшыткым Світової ради і єй председы мало бы быти обгаёваня інтересів Карпаторусинів перед владами держав, в котрых жыють нашы люде. Кажда карпаторусинська громада має свої шпеціфічны проблемы, о котрых Світова рада і єй председа мусять быти поінформованы і приправлены діяти ці писмовов формов меморандумів, так і формов стріч з представителями діпломатічных місій і орґанів влады од Вашінґтону по Брусел і Киев. Тота актуална робота выжадує знаня конкретных проблемів звязаних з Русинами, способности контактовати ся і комунікувати в чужіх языках (окрем славянських) і охоту подорожовати до далеких країн, жебы ґарантовати політичну притомность Карпаторусинів в європських і североамерицьких главных містах.

Якого характеру проблемы мали бы быти пріорітныма про Світову раду в сучасности? Єдним з них є найблизше списованя жытелів на Україні. Маєме свої скушености і зато добрі знаме, же не стачіть мати курту стрічу з ґубернатором Закарпатя і на основі того выголошовати, же люде будуть мочі записати ся в анкеті Русинами. В першім ряді, рішіня, котры ся тыкають цілоукраїнського списованя людей, не належить до компетенцій ґубернатора Закарпатя. Такы рішіня ся пріймають в Києві.

Ці дахто з членів сучасной Світової ради ся уж стиг поінформувати, котре конкретне міністерство на Україні одповідать за обсяг анкет, приправлёваних на списованя людей, і за назвы народностей, якы в них будуть уведжены? А котре міністерство властно орґанізує списованя людей? Докінця особа з поверхніма знаннями процедури списованя жытельства знає, же написане в анкеті – ніч не значіть. Карпаторусины на Україні мусять мати властный код про свою народность, так як го мають вшыткы народности України, і лем тогды можуть быти істы, же їх одповіді нелем же будуть зарахованы, але же ай чіселны резултаты будуть опублікованы ведно з іншыма народностями, котры творять жытельство на Україні. З міністерствами, котры суть одповідны за списованя, ся треба контактовати прямо і не раз! Представителі української діпломатії в кождій європській країні і в Северній Америці мусять быти поінформованы о жадостях Карпаторусинів у звязи з приближуючим ся списованём людей на Україн-

ні. А найголовніше, треба зреалізувати кампань, жебы пересвідчити Европску унію або Організацію споєных народів о потребі послати міжнародных позорователів до Закарпатя в часі списованя людей на Україні. Самособов, вшыткы тоты активіты (як в Америці говориме – лобінг) мали быти зреалізованы Світовов радов уж давно.

А ці хтось із членів сучасной Світової рады знає о єдній з найнегативнішых подій, котра ся стала в юнію того, т. є. 2013 року? Єден з чотырех універзитных центрів карпаторусиньскых штудій був зліквідований, а то Катедра української і русиньської філології Высшой школы в Нїредьгазі (Мадярьско). Світова рада мусила знати о тій страшній ситуації! Їй представитель за Мадярьско мусив ходем знати о тім і штось зробити!

Мы Русины Северной Америки не плануєме чекати на акції (точніше, призерати ся на неактивність) Світової рады. Намісто того сьме загнули офіціалне письмо компетентным представителям мадярьской влады і діпломатії той країны в Споєных штатах Америки і Канаді. Наслідно плануєме зреалізувати особны стрічі наших представителів з офіціалными представителями Мадярьска. Мадярьско не може зістати без універзитного центра заміряного на карпаторусиньскы штудії. Мы плануєме отворити тот вопрос і на Україні, то значить, продіскутовати з владов у Києві вопрос заснованя катедры карпаторусиньскых штудій в рамках Ужгородьской універзиты.

Мы Русины Северной Америки тыж недавно сьме высловили погляд на закон о языках на Україні. Вшыткы сьме привітали языковой закон, котрый предложыла Партія реґіонів і котрый підписав президент Віктор Януковіч зачатком авґуста 2012 року. За дакілько тыжднів але президент створив робочу комісію к предложену закону і дакотры з членів комісії – крайны українскы націоналісты – вызвали вылучіти єден язык зо списку узнаных меншыновых языків на Україні. Тым языком був язык русиньскый. Вырішили

сьме припомянати президентови Януковічови, же мы підпорили ініціативу закона о языку, котру предложыла ёго влада, але кідь бы в законі мали настати будьякы зміны, в ниякім припадї не можеме быти согласны з вылучінєм русиньского языка зо списку.

Офіціалный орган Світового конґресу *Голос Русина* не опубліковав текст нашого меморандума, намісто того на сторінках новинок *ИнфоРусин* двоє членове Світової рады очорнили нашы ініціативы заміряны на охрану русиньского языка, бо же *мы крїмізуєме режім В. Януковіча*. А то в часі, кідь мы, наспак, заставляли ориґінальный проект закона, який прияла в авґусті 2012 українська влада! Нашы приятелі – членове Світової рады – як кібы ся барз бояли будь-чого, што бы хоць здалека евоковало крїтику української влады, в страху, же Партія реґіонів не підпорить (фінанчно або інакше) Світовый конґрес в Мукачові і Сваляві.

Задачов Світового конґресу і Світової рады має быти заставати потреби і інтересы карпаторусиньской громады, докінця ай тогды, як бы то мало значіти крїтику сучасной владной ґарнітуры.

Карпаторусины Северной Америки, як традично, першы діяли в мені нашого народа в ёго европській домовині. Так было в роках 1917 – 1918 а нашы братя і сестры в Европі наслідовали наш приклад. Мы заставляли інтересы Карпаторусинів кінцем другой світової войны в році 1945 і знову сьме так зробили в половині 70-ых років ХХ. стороча, давно перед новембровов революціов 1989 року і перед зачатком „третёго“ карпаторусиньского народного возроджіння. Кідь Світовый конґрес і Світова рада не буде репрезентовати Карпаторусинів на світовій арені, то мы в Северной Америці чуєме своєв повинностєв то робити, і так будеме продовжувати нашу нелегку роботу.

**Карпаторусиньскый научный центр
як член Карпаторусиньского конзорціуму
Северной Америки, 17. юна 2013**

Мґр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів

Невдячны діти

На засіданю Світового конґресу Русинів, котрый проходить 12. – 14. юла 2013 на Україні, єдну з найвекшых реакцій викликав текст письма Карпаторусиньского научного центра, члена Карпаторусиньского конзорціуму Северной Америки, котрый був прочітаний Славоміром Гиряком, делеґатом конґреса за Северну Америку.

Письмо, котре было підписане Карпаторусиньскым научным центром у США, заміряло ся на конштруктивну і підложену крїтику работы Світового конґреса і Світової рады Русинів. Не буду рішати з чім єм согласный а з чім нї, основне на тій ситуації было штось інше. І наперек тому, же Гиряк по прочітаню письма здобыв якбач найдовжый аплауз за цілый день засіданя, такой в тот самый день зазнав і найвекшу крїтику, головно од домашніх організаторів конґреса. Властно, оно ся

то ани не дасть назвати крїтиків, скоріше то были словны атаки, бісіды о тім, кільки їх конґрес стояв намагы і пінязей і, што є найважніше, положили якбач 100 тісяч вопросів на тему – што америцькы Русины властно роблять. Обороняти ся способом – не маю аргумент на твою крїтику, зачну атакувати, є так на уровни школяря основной школы. **Но не мала бы то быти уровень участников конґреса.**

Америцькы Русины, котры в минулости одышли за роботов далеко од своєї домовины, все стояли за своїм народом дома, в Европі, і были при вшыткых важных історічных подіях звязаных з нима. То Народна рада карпатських Русинів у Споєных штатах америцькых під веджінєм Георгія Жатковіча доїднала з Масаріком припоїня Підкарпатської Руси к Чехословакії, тзв. Філадельфський договор, што про Русинів, наперек вшыткым проблемам, значіло найліпшы

часы і найвекшы́й розвиток їх території. Доднесь на то многы в добрім споминають. Америцькы Русины боївали за інтереси Русинів і кінцём другой світової войны, хоць Сталін вже мавясный план із Підкарпатєм, і знова так робили кінцём 70-ых років 20-ого стороча. Тоты самы Русины Северной Америки помагали при новім возроджію Русинів по тім, што нашы території ослободили ся од комуністичной диктатуры і якраз они, доведна з європскыма русиньскыма організаціями, засновали Світовий конгрес Русинів. В посліднім часі Карпаторусиньскый конзорціум підписав Меморандум америцькых Русинів адресованый державному секретарёви Сполєных штатів Америки, в котрім пояснює, же Україна своєв політиков односно Русинів порушує Європску харту людських прав, і боївали за то, жебы русиньскый язык не був вычаркнутый зо Закона о основах державного языка на Україні. Они загнали офіціалне письмо владі Мадярьска і їх дипломатії, жебы захранили Катедру української і русиньської філології в Нїредьгазі, бо є то єдна з 4 інституцій на цілім світі, котра ся занимає русиньскым языком. А не мож не спомянути того, же Русины з Америки зберають і посылають пінязі на русиньскы недільны школы на Україні, котры не дістають дотацію од

державы і морално їх підтримують.

Є інтересне, же ся знаме гордити Русинами з Америки, котры наш народ прославили, але даяк забыває на то, же тоты Русины, з котрых днесь уж мало хто знає язык своїх предків, все проявлюють соналежност з нами і много раз зо вшыткых сил, фінанчно і морално підпорують Русинів в Європі доднесь. Може у них не видиме великы фолклорны фестівалы, але діла, котры офіціално рішають, суть все важныма ділами. Вопрос тых, котры на конгресі не знали прийти на то, што властно америцькы Русины роблять, бы мав стояти іншак. Они про нас зробили і роблять доста. Але што мы, європскы Русины, зробили за послідні роки, коли можеме легално єствовати і робити, про них? Яку підпору, ходем моралну, дали сьме їм мы? Як сьме проявили свою соналежност їм, жебы чули, же суть, наперек тому, же жыють цілы генерації далеко од нас, нашыма, і же сьме єден народ, братя і сестры. Одповідь на то няй собі дасть каждый сам. Лем мі то даколи прийде, же за тых 23 років слободы сьме іщі все не доросли. В крізовых сітуаціях ся знаме справовати як невдячны діти.

Мґр. Гавриіл БЕСКИД, Русиньске културно-освітнє общество А. Духновіча в Пряшові

Іван Кізак і Штефан Ґойдіч

Аналіза жывота і історічно-практичний визнам їх творчости в сучаснім возроднім културно-освітнім животі Русинів на Словакії

В історії і културі народів і народностных рухів почас сторіч обявляють ся великы особности, будителі, котры за свого жывота репрезентовали свій народ, формовали і укріпляли народну ідентіту, єдноту і шырили освіту. К таким визначным, скоро забытым особностям в сучасности належать **Іван Кізак і Штефан Ґойдіч**.

По выше 20 роках од ніжнєй революції в році 1989 наш одборный семінар (позн. ред.: **был 24. новембра 2012 у Пряшові**) є першым, котрый даєть місце на освітліня жывота і діятельства обидвох визначных діятелів в културі Русинів.

Нажаль, в послідніх роках в русиньскім русі менше увагы на одборній уровни ся приділять културій і історічній минулости Русинів. Преферують ся іншы жанры, хоць і тоты суть потрібны (фолклорны фестівалы), але тоты активіты бы мали ся вгодно доповнєвати, а то з той причіны, же народ, котрый не познать визначны особности своєї історії, културы, школства і освіти, вырастать без історічної памяти і народной гордості і поступно завмерать у вырі асимілації... Тото собі мусиме припоминати главно в сучаснім історічнім розвою, кідь Русины на Словакії уж 20 років боюють за свої школы.

Каждый народ в своїй політиці кладе на переднє місце розвой народного школства. А то прото, же передавати богату народну дїдовизну, літературне богатство, одказ і творчость будителів, визначных особностей, мож єдинов путєв – а то через школы.

Тот факт собі добрі усвідомляли так Іван Кізак, як і Штефан Ґойдіч. В своїм діятельстве часто підкреслєвали: „*Яка є школа, такый і буде народ.*“ Лем в условиях народного школства мож выхвлєвати молоде покоління, патріотічну інтелігенцію, одборників способных діяти в розлічных сферах сполоченьского жывота. Кідь ся нам то не подарить, або не докажеме в рамках русиньского руху выповнити одказ наших визначных діятелів, то перед нами буде стояти гамлетовский вопрос: быти, або зникнути, т. є. асиміловати ся в сучаснім ґлобалізованім світі.

У своїм выступлію хочу приближити животну путь, як і визначне творче діятельство І. Кізака і Ш. Ґойдіча.

Хто был Іван Кізак?

Ґрекокатоліцькый священник, єден з першых професорів Пряшівской ґрекокатоліцькой півцєучительской препарандії, першый директор інтернату про штудентів препарандії, педагоґ, інспектор ґрекокатоліцькых школ Пряшівской єпархії, автор школьскых учебників і церковной літературы, писатель, редактор новинок і видаветель календарів, закладатель Общества Александра Духновіча (Пряшів, 1924), Руського клубу в Пряшові (1923), єден з першых ведучіх катедрального хору в Пряшові, културно-освітній і церковный діятель, канонік Пряшівской єпархії, закладатель Руського дому (1925) в Пряшові.

Іван Кізак ся народив у родині учіте-

ля. Їго отець Федор Кізак в році 1856 був учителем в селі Пакостов, окр. Вранов над Топлєв, де 14. фебруара 1856 ся народив сын Иван. Їго отець учив в Пакостові іщі в році 1884.

Ту хлопець прожив свої дїтські роки, учив ся в містній основній школі, в якій основны науки дістав од свого отца.

По закінчіню основної школы І. Кізак продовжував учіти ся в Пряшівській кралєвській главній гімназії (тепер є ту Педагогічна і соціална академія), яку закінчив мату-ров. Треба припомняти, же к єго учителям належали: Антон Безегій, Осиф Рубій, Варфоломій Сас а іншы. Почас школьских вакацій, як студент гімназії, записовав народны співанкы і фолклор в селах пряшівской области. Любов к тому розвивали у хлопця єго родичі.

По успішнім закінчіню гімназії пішов далє штудова-ти до Ужгородьского теологічного ліцею, але теоло-гію закінчив у році 1884 в Пряшівській грекокатолицькій теологічній семінарії. Пряшівський грекокатолицький єпископ призначив Івана Кізака од 17. апріля 1886 за священника і справцю парохії до Великого Буківця, окр. Стропків, де був душпастирем до року 1892. Як свя-щенник і адміністратор у Великім Буківцю, окрем своїх душпастирських повинностей, продовжував запи-совати народны співанкы, зорганізовав і вів містный церковный хор, в репертоарі котрого были нелем церковны, але і народны пісні.

Хор, котрый діріговав І. Кізак, був популярным окрем великого Буківця і в сусідніх русиньских се-лах гавайской долины, але і за єй ґраницями. О успі-хах того хору дізнавали ся в пряшівскім ордінаріаті, знав про тот хор і сам тогдышній єпископ Др. Ян Ва-лій, котрый в році 1892 призначив Івана Кізака на міс-це дірігента катедрального хору в Пряшові. І в Пряшові І. Кізак зорганізовав церковный хор, котрый ся став популярным за короткий час міджі шыроков громадov нелем в Пряшові, але і мімо нєго. Высока умелецька уровень хору прославила І. Кізака, котрый ся заслужив о розвой церковных хорів у цілій Пряшівській єпархії. Пряшівський грекокатолицький ордінаріат своїм декре-том з 12. 8. 1895 призначив І. Кізака на місце профе-сора Пряшівской грекокатолицькой півцєучительской препарандії, де робив аж до своєї смерти в році 1929. Право розвивати педагогічне діятельство на спомяну-тій школі він дістав декретом од тогдышнього угорьского уряду з платностєв од року 1895. В роках 1898 – 1899 І. Кізак успішно закінчив у Кошіцях Господарський ін-штїтут і здобыв кваліфікацію учителя середньої школы. Окрем педагогічных повинностей єпископський ордінарі-ат в Пряшові призначив І. Кізака за директора інтернату при Пряшівській грекокатолицькій півцєучительській пре-парандії а на тій функції був до 1. 1. 1921. За успішну роботу Пряшівска грекокатолицька єпархія призначила І. Кізака за прєсвітєра, а в році 1912 за радцю святого престолу. В році 1916 став ся титуларным каноніком а в році 1926 каноніком Пряшівській єпархії. В році 1921 був выменованый за пароху катедрального храму в

Пряшові а на тій функції був до року 1928. І. Кізак здобыв велике узнання міджі школьсков молодежи а почас єго школьского діятельства называли єго „дядюшком“.

І. Кізак за свого жывота, главно по взнику І. ЧСР, снажив ся зєєдинити русиньску ін-

телігенцію. Велику роботу зробив по одкуплїню будовы на тогдышній Масаріковій уліці ч. 62 (днесь Главна улі-ця ч. 62) од ґрофа Дежеффія – на найкрасшім місцю в центрі Пряшова – знамой під назвов „Русский дом“. І. Кізак ся став першым предсєдом Руського клубу в Пряшові од р. 1923, Общества А. Духновіча од єго заложіня як філіалкы ужгородьского общества в році 1924 аж до своєї смерти в році 1929. Ту в Руськім домі зєєдиняв окремы русиньскы організації, наповно роз-винув культурне діятельство, був ініціатором закладаня читальнь Общества А. Духновіча на русиньских селах выходной Словакії, був ініціатором побудованя памят-ника нашым будителям (в Михаловцях А. Добрянсько-му а в Пряшові А. Духновічови). В Руськім домі створив центр Союзу руських учителів і Союзу руських жен.

Треба припомняти, же І. Кізак був єдным з тых, што споевали будительску і постбудительску добу з модер-нов добов по першій світовій войні, як і в часі міджівой-новім, аж до року 1929, до єго смерти.

Зачаткы літературного діятельства І. Кізака ся вызначовали выдаванєм молитвенників, зборників і ка-лендарів про Русинів уж перед взником І. ЧСР, в часі австро-угорьской монархії. Тоты пробуджовали міджі Русинами любов к своїй народности, обряду, підпоро-вали ідентичность і были зєєдиняючим елементом міджі нашыма русиньскыма предками. Через тоты зборникы нашы предкы могли ближе спознавати свій церковный обряд і народностно росли. Їго молитвенникы, подоб-но як Духновічів *Хліб души*, довго были облюбєныма міджі Русинами. Молитвенникы і календарї мали великий вызнам, бо нашы люде тяжко собі могли дово-лити купити іншу книжку. Їго календарї были посыланы і до Америки міджі наших краянів. Таксамо був облюбєный *Тіпикон*, який тыж вышов спід пера І. Кізака і вызначовав ся точностєв і строгым дотримованєм тра-діцій нашого выходного обряду. Перед взником І. ЧСР в році 1916 выдав як зоставитель зборник церковных співів. Як зоставитель уж був честным каноніком, про-фесором півцєучительской препарандії, небоязливим пропаґатором выходных церковных простопіній, а то в часі, кідь ай тота область зо стороны тогдышньої ав-стро-угорьской влады была утискована.

Велику ціну має і журналістична робота І. Кізака. В ро-ках 1914 – 1918 був редактором новинок „*Наше оте-чество*“, по взнику І. ЧСР редіговав і выдавав журнал „*Русская молодеж*“, був дописователем єпархіальных новинок „*Русское слово*“, котры выходили од року 1924. Як редактор і журналіста написав много статей з польногогосподарьсков тематиков і фейтонів. Їго робота помогла оживлїню тых новинок. Паралелно зо журна-лістичнов роботов є знама і єго белетрістика, а то главно повісті, повіданя, гуморескы і стишкы, які мож найти в добовій пресі і в архівах.

Івана Кізака поважуєме за фактїчного народного пи-сателя, який був достойным наслідником А. Духнові-ча, А. Павловіча і іншых наших великанів пера. Свої творы писав на основі знаня жывота русиньского наро-да, дакотры темы дотыкають ся людьских слабостей. На тоты темы писав не зато, жебы оскорбив чолові-ка, але жебы поучив читателя. В єго прозаїчных творах видно доброжычливость автора з цілєм розвеселити читателя. Цінный є і єго штїл писаня, дав приклад, як мож писати по народному, жебы єго язык і штїл поро-

зуміли вшитки люде. Тот істый штїл вживать І. Кізак і в своїх стишках жебы ёго творы были зрозумілы читателям. І. Кізак писав стишки і релігійного характеру, на розлічны церковны праздники або з даякой нагоды, як і поучны байки (**Вовча правда, Свиня на гостині, Русин в роскошу, Планий дїтвак, Жаба і Віл і іншы**).

Много зробив І. Кізак і в области педагогічній. Выдавав учебники про школы, бо розумів потребу освіти молодых людей. Быв нелем талантованим педагогом, але і творчим чоловіком. Добрї знав, же школа, яка хоче служыти потребам освіти, мусить мати адекватны учебники педагогічного і методічного характеру, котрым приписовав велику ціну. Як професор грекокатолицькой півцёучительской препарандії і великий наш патріот ініціативно ся взяв за приправу і видаваня учебників так про учнів півцёучительской препарандії, як і про тогдышні основны церковны грекокатолицькы школы. Результатом ёго ініціативы были учебники, котры зачав выдавати уж в році 1912. Єдным з них є „**Буквар для народных школ Епархии Пряшевской**“. Учебник був ілюстрований, мав 48 сторінок, надрукований азбуков і кіріліков. В своїх учебниках І. Кізак хосновав фономімічний принцип (продуманы тексты докреслюють вгодны ілюстрації). Таксамо выдав і **Читанку**. Він одредовав і **Граматіку А. Седлака, Географію Петрашовского, Ботаніку А. Седлака і Зоологію Ш. Гойдіча**. Про студентів півцёучительской семінарії выдав учебник **Церковны обряды** (1912), педагогічны статі публіковав в новинках „**Церков і школа**“. В р. 1919 – 1920 выдав церковну публікацію під назвов „**Малая библия**“ і іншы цінны педагогічны роботы. В области педагогічній заслужив ся о выбудованя штатной комісії экзаменів про учителів основных і міщаньскых школ. Створіня такой комісії значіло, же учителі у грекокатолицькых церковных школах діставали ся на уровень учителів іншоязычных школ на Словакії, што мало за наслідок підвишїня самосвідомости і рівноправности з учителями з інших школ. І. Кізак був і довгорічним інспектором грекокатолицькых церковных школ. В тій функції зробив много хосенного на підвишїня уровни тогдышніх церковных школ.

І. Кізакови належить достойне місце в освітнє-культурнім жывоті Русинів. Много хосенного і цінного зробив про свій русиньскый народ в першій половині 20. стороча, зохабив великий слід за собов і в Руськім домі в Пряшові як першый председа Руського клубу од року 1923 і Общества А. Духновича в Пряшові од року 1924. **Зато му належить велика честь од вшиткых нас, што хоснуєме ёго плоды і надвизуєме на богаты традиції русиньского школства з першой половины ХХ. стороча.**

Другым визначным культурно-освітнім діятелём є **Др. Штефан Гойдіч**. Быв грекокатолицьким священником, професором Грекокатолицькой півцёучительской препарандії, п'ятым і сьмым (последнім) ей директором, писателём, редактором, журналістом і автором учебників про церковны школы.

Штефан Гойдіч ся народив у родині грекокатолицького священника Штефана Гойдіча, який був душпастирём в селі Цігелька, окр. Бардеєв. Там молодый Штефан зачав ходити до основной школы. Ёго учителями были Петро і Константин Крайняковы. Середню освіту здобыв

у Кралёвській католицькій гімназії в Пряшові, яку закінчив у році 1905.

Штефан Гойдіч був братом єпископа Павла Петра Гойдіча, ЧСВВ. Ш. Гойдіч по матурах продовжував школованя на Централній теологічній факульті на ул. Пазманя в Будапешті. На тій теологічній факульті свої теологічны штудії завершыли визначны особиности в культурнім жывоті Русинів. Ту штудовав Юлій Ставорський-Попрадов, Іван Силвай, Николай Бескид (історік і літературознаватель), Павел Петро Гойдіч (єпископ) і іншы. Зо заграничных теологічных факультетов з наших особиностей закінчили теологічну факульту у Відню (при Барбареймі). На будапештській універзиті Гойдіч дістав добру школу з педагогіки, психології і методіки окремых предметів, а тиж з мадярського языка.

Педагогічну освіту з кваліфікаціов про середні школы здобыв у році 1913 з історії і граматічного уменя – языка. Професором Грекокатолицькой півцёучительской препарандії в Пряшові ся став у августі 1913, дефінітивно як професор здобыв функцію 1. септембра 1914 року.

В тім часі, кідь Ш. Гойдіч наступив як професор на півцёучительську препарандію, не было професорів зо спеціалізаціов про окремы предмети, зато Ш. Гойдічови было треба забезпечовати потреби школы: а то учіти математіку, природознавательство, географію, російський язык, хемію і був у многих класах класным наставником. 12. марца 1917 обгаїв докторський титул а 30. мая 1930 дістав діплом доктора теології. Окрем учіня на школі Ш. Гойдіч був на зачатку своїй педагогічній роботы і вихователём в інтернаті при учительській препарандії. Абсолвенты бывшой Грекокатолицькой руськой учительской препарандії в своїх споминах, як і на сторінках новинок, го познали як высоко кваліфікованого педагога, робітного і честного учителя – професора, директора.

В своїй книжці „**Мрії і дійсність**“ (Bratislava: SPN, 1988) Василь Капішовський на с. 37, 39 пише тото: „**Штефан Гойдіч найвеце і интересно вів уроки психології, мав выформований певный погляд (але з ідеалістичного погляду філософа), детално знав і нашу містну, або як він її называє „карпаторусскую літературу**“. Сам написав дакілько пес, напр. **песу про А. Духновича** і песу „**Господина директора нит дома**“. Мы, учні, тоты песы учіли ся і выступали з нима в школі, в Руськім домі в Пряшові і інде.

Своїх школярів вів к читаню класіків нелем російской літературы, але і літературы карпатських Русинів, будителів русиньского народа. Він розвивав самостатность у школярів, активізовав їх роботу в літературных кружках, главно в літературнім кружку Александра Духновича, з яких єден і сам вів. Окрем своїй учительской роботы (як знаме, був і директором школы), був председом комісії на здобытя кваліфікації учителя міщаньской школы. Быв ай директором Грекокатолицькой руськой учительской препарандії од 10. 8. 1931 до 30. 6. 1939, коли із здравотных причін попросив єпископску ордінарію уволнити го з той функції. На функцію директора, уж Штатной руськой учительской академії в Пряшові, Др. Штефана Гойдіча призначіли зась у році 1946. Директором школы був до 1. 9. 1949 р., коли на основі реорганізації формація учителів переходить на нову сісте-

му (Jednotný školský systém).

Діяльність Ш. Гойдіча було розлічне і широке. Заслужив ся о заложіня літературного общества „**Пчолка**“ в році 1921. Активно робив і у Руськім клубі (од року 1925 аж до року 1950 в Руськім домі в Пряшові на Главній ул. ч. 62) і в Обществі Александра Духновича при Руськім домі в Пряшові в роках 1937 – 1938 як председа. Быв і редактором новинок „**Русское слово**“ в роках 1922 – 1926, котре видавала Грекокатолицька епархія в Пряшові. Єден час був і редактором часопису „**Наше Отечество**“, в роках 1916 – 1918, сполупрацівником єго видавателя Івана Кізака.

Школа, в котрій був директором, досягала добрих вислїкы в педагогічнім процесі і мімошкольській роботі. Доказом суть записы в протоколах з інспекцій з боку Міністерства школ. (Находять ся в Штатнім архіві у Ніжній Шебастовій). Ш. Гойдіч почас за свого діяльства на школі дбав на то, жебы школа не была ізолована од інших середніх одборных школ зо замірянєм на приправу учительських кадрів. Активно приправлявав студентів школы на декламацію і іншы вступлїня. Усвідомлявав собі звязаность школы з процесом освіти дорослых, главно посередництвом драматичных кружків. Він сам писав драматичны творы, був активним журналістом і редактором. Писав языком близким народній бісїдї. Тяжко приймав непідложены напады на школу і єй учителів з боку нежычливців, даяких редакторів новинок, яки ся снажили вносити міджі учителів і студентів конфлікты, негати́вно впливати на сполоченську думку, дегонестовати резултаты педагогічної работы в школі.

Богата была і єго публікачна работа. Написав і видав книжку „**Ты еси Петер**“ в році 1925, з церковнов тематиков „**Історія церкви Христовой для народных і гражданских школ**“ в 1934 р. В році 1944 про внутрішню потребу школы видав скріпта „**Новый период Карпаторуськой литературы**“. Скріпта у своїм обсягу на 58 сторінках (написаны на пишучій машинці правдоподобно на секретаріаті Центрального общества Александра Духновича в часі першої ЧСР в Ужгороді) зосумарізовали період од латиньского періоду карпаторусиньской літературы аж до зачатку 20. стор. (в тім з Іваном Кізак – послїдня сторінка). В році 1947 в Календарі Демократичной партії в секції *русько-українській* є опублікована цінна стаття Штефана Гойдіча „**Краткий очерк карпаторуськой литературы**“. Написав і „**Хрестоматию к произведениям эпической поэзии с краткой теорией этики**“ в році 1947, але і тот твір Штефана Гойдіча абсентує в архівах і бібліотеках міста Пряшова.

Написав і театралны gry: „**Именины у батька Александра Духновича**“, „**Закопанное сокровище**“, „**Гость з пекла**“, „**Господина директора нит дома**“ і іншы, яки ся грали на наших русиньских селах при церковных школах і читалнях Общества А. Духновича на выході Словакії. Окрем того, Ш. Гойдіч написав много юбілейных статей о русиньскім будителі А. Духновичові.

Як педагог і директор учительской препарандії Ш. Гойдіч підтримовав розлічны конкурзы школярів з другыма школами, выміну скушеностей учителів і школярів у тогдышнім пряшівскім регіоні. Тоты єго снагы мали позитивный одзвук як міджі представителями словацькой, так і ру-

синьской культуры. Він підтримовав у школі драматичный кружок, хоровый спів і музику вообще, не забывав ани на спорт. Таким способом хотів виховати із школярів широко розвинуту особность. Тото выжадовав і од учителів, яки учили в русиньских школах.

Як журналіста, редактор, писатель писав языком, який був близкий народному русиньскому діалекту, русійським языком у карпатській редакції.

В році 1950 в акції „П“ був пронаслідований зато, же був братом грекокатолицького єпископа Павла Петра Гойдіча. Умер 11. 7. 1968 року в Модрї, окр. Пезінок. Є похований на пряшівскім цінтерю.

Проф. Др. Михал Ричалка, к. н., в статі „**Ювілей нашої культури**“ (**До 100-річчя грекокатолицької півцеучительської препарандії в Пряшеві – Др. Степан Гойдіч**) як абсолвент той школы такыма словами оцінює Штефана Гойдіча, директора школы:

„В памяти абсолвентів школы він зістав педагогом і директором зо шыроков душов і добрым сердцем, з віров в чоловіка, радцем і помічником, вдячным каждому, хто добрі репрезентовав знаннями свою школу. Абсолвенты школы му вдячны за формацію на одповідну учительську професію.“ (Переклад: Г. Б.)

В заключіню к темі треба повісти тото: **Так Іванови Кізакови, як і Штефанови Гойдічови, належить достойне місто в історії культуры Русинів Словакії, в історії народной „руської школы“, народных культурно-освітніх обществ і в історії духовного жывота нашого русиньского жытельства. Обидвове много зробили про свій русиньский народ, зохабили великий слід за собов і в Руськім домі в Пряшові. Зато їм належить велика почливість од вшытких нас, што хоснуєме їх плоды.**

Література:

1. *Schematismus Venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Diocesis Eperjesiensis*, с. 213, 1908, 1903, с. 349.
2. *Карпатський свѣтъ*. Літературный общественный журнал Общества имени А. Духновича в Ужгородѣ. Год II – 1929, с. 636-637.
3. Ioan Kizak. In: *Encyclopedia of Rusyns History And Culture*. Eds. P. R. Magocsi and Ivan Pop. Toronto-Buffalo-London: University of Toronto Press, 2005, с. 263-264.
4. Іван Кизак. In: *Голос Карпат. Информ. бюллетень товариства Общества ім. О. Духновича*, ч. 9 – 10 – 11, Пряшів, 1999.
5. *Визнамны про Русинів*. Зост. Г. Бескид, А. Зозуляк. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, 2005, с. 65-66.
6. Василь Капішовський: *Мрії і дійсність* (Túžby a skutočnosť), Bratislava-Prešov: SPV, OUL, 1988, с. 37-39.
7. Евгений Недзельский: *Очерк карпаторуськой литературы*. Ужгород, 1932, с. 274.
8. Поезия И. Кизака. In: *Календарь Союзу русских жен в Пряшеве*, 1923, с. 33, 53, 336-337.
9. *Букварь для народных школ епархии пряшевской*. Составил Иоанн Ф. Кизакъ. Прага-Пряшев. Издание Чехословацкой графической Унии, акц. общ., 1921.
10. *Мѣсяцословъ с типиконом на год 1922*. И. Кизакъ, Пряшев: Издание книжной торговлѣ, А. Секель, 1921.
11. *Календарь Американский русский с типиконом на 1909 год*. И. Кизакъ, Унгваръ, 1908.
12. *Мѣсяцословъ с типиконом*, 1921. И. Кизакъ, Пряшев, 1920.
13. *Русское слово*, II, 25, 11.7.1925.
14. *Календарь Демократической партии русско-укр. секции*, 1947. Пряшев, 1946.
15. Юбілант нашої культури Др. Степан Гойдіч. In: *Голос Карпат*, 9-11, 1999.
16. Гойдіч, Степан: *Новый период Карпаторуськой литературы*. Пряшев, 1944, с. 57.

Мачошкова в Америці співала і галушки варила

Найзнаміша русинська народна співачка **Марія Мачошкова** на Словакії і далша знама русинська співачка **Беата Беґеніова-Федорюк** зо США ся по роках споїли на своїм першім турне по великих америцьких містах. Спроваджав їх акордеоніста **Осиф Пірог** з Пряшова. Є то по першый раз, як ся обидві співачкы обявили ведно по скоро 20 роках од часів, коли звыкли співати в рамках різних культурных акцій на Словакії. Але нігда передтым ся тоты дві умелкыні не обявили на сцені доведна в Споєных штатах америцьких. Турне тримало од **5. до 22. септембра 2013** і мало назву **Марія Мачошкова на концерті**. Концерты были зорганізованы в містах Вашингтон, Піттсбург, Клівленд, Нью Йорк і Мінеаполіс. Проект організувала **Фундація Джона і Гелены Тімовых** зо Споєных штатів америцьких. Є то родинна фундація на челі з президентков Маріов Сілвестрі. Активіты фундації суть заміряны на утримованя і пропаґацію культури Русинів в ей розлічных аспектах. Фундація зачала розвивати свої активіты од літа минулого року а ей цілём є захрана культури, ей документація, архівація і популарізація як в Европі, так і на америцькім континенті, де жыє шырока русинська громада. Другым не менше важным цілём, на котрый ся фундація буде концентровати, є обновліня русинських народных школ, передовшыткым на Словакії і на Україні, де уж десять років фунґують русиньскы недільны школы. На турне „за велику млаку“ з Марьков Мачошковых і ей музичным doprovodom – Осифом Пірогом путовав тыж **Інж. арх. Славомір Гиряк**, председа Клубу Русинів Словакії, повірений заграничний заступця Карпаторусиньского общества з Піттсбурґу і член Світової рады Русинів за Северну Америку. Мали сьме можность стрітити ся з Маріов Мачошковых і зо Славоміром Гиряком лем пару днів по навернутю домів – до Пряшова. Обидвом сьме поставили пару вопросов, на котры одповіли в слідуючім інтервю.

• Коли vznikла Фундація Джона і Гелены Тімовых? Турне Марії Мачошковой в Америці мож раховати за ей першый проект?

С. Гиряк: Быв то першый великый проект. Минулого року, по заложіню фундації, ся ей робочій тім заміряв на ідентіфікацію цілів а позад того на шпекіфікацію конкретных проектів. Тот проект мала президентка фундації Марії Сілвестрі в плані як візію іщі кідь была на стажи в Музею русиньской культуры у Пряшові. Од тогды минули може ай три-штити роки. Приблизно в тім часі Марія бісидовала з пані Мачошковых. Марька была несподівана і не барз вірила, же такый проект ся може зорганізувати, але наконець ся то подарило.

• Яким способом був фінанцованый проект?

С. Гиряк: Фінанцованя было забезпечене через фундацію, яка мать свій маєток. Суть то родинны фінанції Гелены і Джона Тімовых. Джон Тімо як дідо Марії Сілвестрі є родом із Свідника і свою ідентіту собі утримає в Америці. Є на то гордый а свою гордость проявив і таким способом, же свій маєток, котрый надобыв за цілий свій активний жытот, хоче дати на благо розвитку русиньской культуры. Фундація собі поставила ціль: пестувати і утримувати народну ідентіту Русинів (респ. їх потомків) у США якраз ай такыма проектами. Также Марька Мачошкова принесла Русинам до Америки кус їх домовины.

• Концерты были організованы в п'яти містах. До котрого міста пришло найвеце гостей – наісто Русинів або їх потомків?

С. Гиряк: Першый концерт був зорганізований у Вашингтоні, главнім місті Споєных штатів Америки, де ся нам дістало такой чести, же першый концерт – з оглядом на то, же вшыткы выступаючі были із Словакії – ся одбыв на амбасаді Словацкой републіки. Сполу-організатором была організація Словаків з Вашингтону, яка має добры одношіня к Русинам, также выслідком був успішний концерт. Далшыи концерты были у Піттсбурґу, де Фундація Тімовых має свій центр. Там був концерт в „Гейслейт театер“ а записовав ся і на відео, з котрого ДВД-носії будуть доступны. Третій концерт був в Мінеаполісі, главнім місті штату Мінесота. З Мінеаполісу ся ішло до Клівленду в штаті Огайо, де жыє друга співачка Беата Беґеніова-Федорюк, родачка з Пряшова. Потім сьме путовали назад через Піттсбург на послідній кон-

• Дві генерації успішних інтерпреток русиньских народных співанок зо Словакії: старша Марія Мачошкова і молодша Беата Беґеніова-Федорюк.

церт, котрый був у Нью Йорку. Тяжко повісти, котрый концерт був найліпший. Каждый єден був інтересный, спонтанный, люде реаґовали, по концерті были многы під впливом емоцій, плакали, хотіли ся фотографувати з Марьков, побісидувати о роднім краю. Нью Йорк але був найспонтанніший, зато бо там были люде, котры ся народили іщі на Словакії, памятають собі і співанкы, і забаву, і Марьку. Думам, же тот концерт мав велику енергію. По концертах все была спонтанна забава, довгы-предовгы години. Окрем Йожка Пірога, котрый пришов з Пряшова, на концертах грали і Бранё Брінарський на басі, фуярі і друмблі, потім там був Павел Чекан, котрый грав на гуслях, а на выступліню в Нью Йорку мали і „пай-ташів“ з Нью Йорку. Также было там і кус словацкого фолклору.

• Почас свого перебування в США мали сьте часу і на інакшы активіты?

М. Мачошкова: Організаторы нас брали на місця, корты нам хотіли вказати, жебы сьме мали ай даякый зажиток, жебы сьме дашто віділи. Наприклад, в Піттсбурґу нас вшыткых взяли на понорку, яка плаває у воді в технічнім музею і вказали нам культурный центр

Мангов, де є центер Карпаторусиньского общества в Америці. Ту ся одбывають стрічі краян, є ту і музей, і обход, де можуть купити ці ЦД або книжки і далшы артефакты звязаны з Русинами і русиньсков културов. Потім сьме были і в русиньській православній церкві, яка має інтересну генезу, затоже католицький єпископ в Мінеаполісі не хотів дозволити нашым людём, жебы свою віру практиковали подля выходной обрядовости і заказав ю. Так наші люде перешли ід православным. В Нью Йорку сьме бывали на Лонг Айленді, то є 200-кілометровый острів, де сьме собі ужyli іщі фалаток літа. Зажыли сьме і зачаток приправ на „геловін“, што было про нас барз інтересне.

С. Гиряк: Вдяка Марії Сілвестрі, котра ся особно знає з Доналдом Варголом, сьме могли абсолвовати і екскурзію в музею Енді Варгола. Доналд Варгол, родина Енді Варгола, нам указав тото найліпше і найцінніше, што ся находить в музею Енді Варгола, а Марька собі могла зробити свій властный отиск сітєдруку з портретом Енді Варгола. Было то інтересне і інтерактивне. Дін Полока, котрый є віцепрезидентом Карпаторусиньского общества в Піттсбургу, зорганізовав стрічу з єдным з верховных представителів Ю. С. Стілу, котрый має коріня тых на выході Словакії.

• **Славо, Вы были уж вєце раз в Америці. Што вас теперь найвєце заінтересовало?**

С. Гиряк: Навєце може то, же наші люде зістають нашима людьми із вшиткым добрым, што собі принесли там у своїх сердцах. Суть вірны самы собі, своїм традиціям, мають в сердцах таке даке інше тепло, котре, думам собі, лем Русины мають, хоць де бы были на світі.

• **Як буде продовжувати сполупраца із Фондаціон Джона і Гелены Тімовых?**

С. Гиряк: Через тото інтервю сьме властно зробили якусь рекапітуляцію, але ай пропagaцію того, што сьме успішно завершили реалізацію даного проєкту. Будеме ідентифіковати далшы проєкты, далшы актіты, котры можуть служыти на хосен Русинам як в Америці, так і ту – в Европі, а скоро ся будеме презентувати далшыма проєктами.

xxx

В септембрї того року минуло 20 років як Марія Мачошкова была послідній раз в Америці. Не вірила, же бы могла по тільких роках Америку зась навщівити і заспівати про своїх краян – про америцьких Русинів. Вдяка комунікації з Маріов Сілвестрі, котра на Словакії была в януарі 2013, прияла позваня до Америки. Страх з дороги не мала, бо як сама повідать, на літаня є навикнута. В Америці была уж шість раз. Треба додати, же Марька Мачошкова была першов русиньсков співачков, котра іщі в часах твердого соціалізму перешла з бывшым колективом ПУНА (позн. ред. Піддукланьський український народный ансамбль), днешнім ПУЛЬС-ом, фалат світа. Таке ся не подарило ни котрій русиньській співачці ани перед нєв, ани позад нєй.

• **Пані Мачошкова, Вы были од року 1956 заместнаны в ПУНА і з тым колективом сьте походили по світі...**

М. Мачошкова: Так є. З піддукланьським ансамблєм сьме были в Америці в році 1972, а то на три місяці. Походили сьме Каліфорнію, Флоріду і многы други міста, также я Америку уж кус познам. Перший раз єм але в Америці была з Рудолфом Смотером – в році 1969, потім з Бырняньським радіоорхестром народных інструментів у році 1976, в році 1989 єм была з Дарінков Лащаковов, но а наконець із Шпытальсков музиков єм там была в році 1993.

• **Хто зробив сценарь, з яким сьте выступали? Які співанкы сьте інтерпретовали?**

М. Мачошкова: Я і Йожко Пірог сьме были в споїну з Бєатков Бєгеніовов зато, бо она была моім гостєм на концертах. З нєв сьме ся радили через скайп, давали докопы сценарь, што она буде співати, што мы, віділи сьме ю через компютер, і так сьме співали, глядали тонины, зладжовали доведна голосы. Сполочныма силами сьме мы троє давали сценарь докопы. На концертах в Америці сьме собі заспівали такы співанкы, як „Повідала я ті вечур на мосточку“, „Чорны очі як терен“, приближили сьме звычаї на свадьбі у нас, на сцені сьме повідали і о тім, же в Америці мають свадьбу шість годин, а у нас три дні. Затанцєвали сьме і рядовый, а на амбасаді вытанцєвали і пана амбасадора, і генерала, што при нїм сидів. Приближили сьме полєвы співанкы, травніці з области Старой Любовні – Якубян, Камюнкы. В Клівленді на просьбу участників концерта сьме заспівали співанку „Гей, Янічку, за водов“. Єм рада, же ся то людём любило. В Нью Йорку, кідь сьме мали послідне выступлєня, та з нами співала ціла сала. То чоловіка тішить.

• **Люде в Америці познали вашы співанкы?**

М. Мачошкова: Правдаже гей, співали, і плакали... При співанці „Мамко моя любя“ ся вєце раз стало, же слызы текли і мені, бо я тых сензитівный чоловік. Мушу повісти, же ся барз тяжко співать, кідь видите, же дахто в салі плаче... А што ня іщі зачудовало, на словацькій амбасаді пришов пан амбасадор за мнов і гварить: „Мы сьме краяне.“ А я собі думам: „Та скады тот чоловік є?“ Быв з Мистиска, то є при Свіднику. Потім далшй пришов а гварить: „Пані Мачошкова, та я вас ту віджу у Вашингтоні, а як єм быв малый хлопець, та я на ваших співанках ріс, я собі памятам фурт ваше „тілі, тілі...“. Быв з Тихого Потока, главный кухарь на нашій амбасаді у Вашингтоні...

• **Чули сьме, же сьте в Америці мали успіх і як кухарка...**

М. Мачошкова: Гей, то правда. Бывали сьме у барз милых людей, мы ся наїсто там чули як дома. Хотіли сьме їм якось подяковати за їх сердечность. Так єм наварула галушкы і з кваснов капустов, і з брындов, а Йожко Пірог варив поливку. Славо Гиряк ся тых не дав заганыбити і зробив вшиткым файный высмажений сыр. Думам, же ся уж може женити...

• **Кібы была така можность, ішли бы сьте зась до Америки?**

М. Мачошкова: Я уж позваня мам – на фестівал до Нью Джерзі. Пришла там за мнов єдна Словачка, котра фестівал організує, яка повіла, же бы барз хотіла, жебы сьме пришли до Нью Джерзі в тім зложіню, як теперь. Самособов, же бы-м ішла, кідь мі то буде іщі співати і ня заклічуть, наїсто позваня прийму.

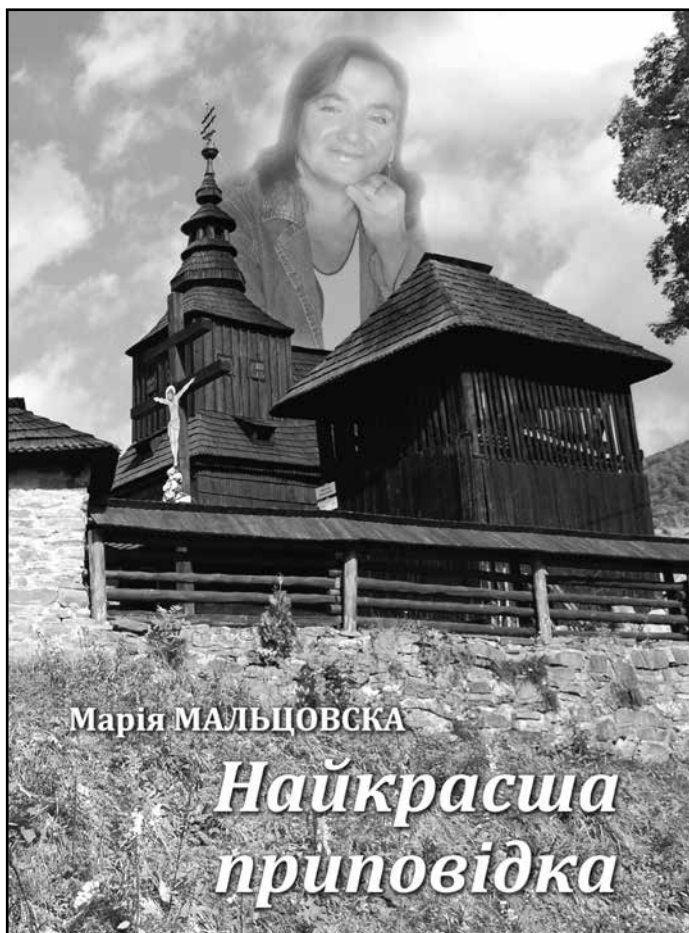
Наконець іщі бы-м хотіла подяковати участникам наших концертів у Америці за прекрасне прияня, за їх аплавзы, але главно організаторам, котры ся о нас прикладно старали і котры нам зорганізовали красны концерты. Окреме спомяну Марію Сілвестрі і єй маму Кеті, Джона Ріетія – за їх старостливість. А моє особне подякованя належить панови Корманикови, котрый нас вшиткых по концерті в Нью Йорку позвав на смачну вечерю. Быв то таксамо прекрасный зажиток, затанцєвала єм собі з ним, заспівала... Є то барз милый пан, так му в мені нас вшиткых дякую за красне прияня і за єго погостинность. Было то таке людське тепло, котре сьме од нєго дістали в тім далекім світі.

Найкрасша приповідка Марії Мальцовской

Зоставлінем переглядової публікації творів прозаїчки **Марії Мальцовской-Парасковой** – **Найкрасша приповідка** способом вибіру найліпшых частей з ей книжковой продукції сьме слідовали дакілько замірів. Авторка, котра лем перед трёма роками одышла до вічності, стала ся першов русиньсков прозаїчкы у возроджуючым ся русиньскім народнім животі на Словакії. Ей умелецький рост був до значной міры позначений народно-возродным процесом Русинів по році 1989, причім она сама была ай активнов участнічкы того процесу. Можемо сміло сконштатовати, же Марія Мальцовска была тов особов в третім народнім возроджіню Русинів, котра го формовала, але ай формовала (як високошкольський педагог Інституту русинського языка і культури Пряшівської університету) путь далшого прямованя і розвитку русиньской прозы на Словакії, а тыж в контексті світової русиньской літературы. Проза Марії Мальцовской ся так стає нелем ціннов про „файнового“ читателя з умелецького аспекту, але має змысел ай як штудійный матеріал, а то як з боку теорії літературы, так і з боку языка. Авторка нелем же стоїть міджі русиньскыма особностями, котры суть проектантми далшой судьбы русиньской літературы в условіях нової сполоченьской сітуації, докладно знаючи цілый

контекст перед і по новембровій революції 1989 року, але таксамо належить ід тым, котры суть активныма участниками творіння русиньского нормативного языка на Словакії.

Кідь сьме спомянули, же Марія Мальцовска діспонувала докладныма знаннями народного контексту перед 1989 роком, думали сьме на ей нелем літературну, але на самый перед новинарську професію в тогдышніх україноязычных періодіках – часописах „Дружно вперед“ і „Дукля“. Ей дебютова прозаїчна збірка **„Юльчи-на тайна“** (1988), як і друга збірка **„Поточина“** (1991), не могла в тых часах выйти інакше, як по українськы. Вибір лексикы, многы синтактичны конштрукції, як і умелецький язык авторкы але ясно дешіфрують: хто пише, який етнографічний простор охоплює і як докладно го знає, а тыж як приступлять як автор к своїм протагоністам. Ці неутрално коментує їх справованя, даваючі їм характеровы знакы, котры в розвитку дії моделує, або з нима „жыє“ їх живот так, же ся з ним стожнює, розумить му. Марія Мальцовска была уж тогды достатно зрілов, абы похопила, же по українськы писана література, хоць ай з істым приближінем к языку Русинів, не може мати перспективу в нашім народнім контексті. Порозуміла ай факт, же новемброва „баршанова революція“ принесла і нову надію про Русинів, котры бы могли вирішити своє далше єствованя в європскім просторі без того, абы мали даякы політичны амбіції. Также далшы публікації Марії Мальцовской ся стали першыма назорныма прикладами, як може в практиці визерати хоснованя материньского языка Русинів в єго знормованій подобі у сфері умелецькой літературы. Ей **Манна і оскоми́на** (1994) ся стала першов книжков красной літературы, котра вышла в знормованім русиньскім языку (тот був офіціално кодифікований в януарі 1995), также тот публікація фіксує з языкового боку першу языкову норму так, як была створена к акту выголошіня кодифікації. Позад нёй наслідують біографічна проза **Під русиньскым небом** (1998), котра є з языкового боку кус інакшого характеру, бо є комбінаціов єдного з русиньскых діалектів (діалекту, котрым говорить главна протагоністка Марія Піптова) і знормованой подобы русиньского языка. Наслідують **Русиньскы арабескы** (2002), котры суть з языкового боку іщі все писаны подля приятої нормы без доповніня змін. Языкова практика але вказала на факт, же треба робити корекції і доповніня першой нормы. В часі виданя Русиньскых арабесок уж языкознателі приправлєвали зміны у правилах на основі діскузій з вживателями языка і на основі їх припоминок. Завершінем літературной пути Марії Мальцовской є **Зелена фатаморґана**, котра є языково зладжена так, же акцептує новы, доповнюючі правила русиньского правопису,

котры вступили до платности 10 років од кодифікації, в році 2005.

Приправлюючи такий пестрий языковий матеріал, вирішили саме, же вибір з прози Марії Мальцовской даме до єднотной языковой подобы, што значило з єдного боку попробувати свої сили в умелецькім перекладі з українського языка, а тыж і русиноязычны титулы языково управити до актуальной нормативной подобы. Выбераючи з україноязычных текстів саме збачили, же дакотры з них суть самов авторков переложены до русиньского языка і опублікованы в єй русиноязычных публікаціях. Тыкать ся то повіданя **Мамінка**, котре опубліковала ай в „Юльчиній тайні“ по українськы, ай в Русиньскых арабесках під тов самов назвов по русиньскы, а тыж далшых двох повідань в тій самій книжці: **Жупан** (з тотожнов назвов в „Юльчиній тайні“) і **Таємна Юлка** (з назвов „Юльчина тайна“ в єй рівноменнім дебюті). Повідка **Медведко** з Русиньскых арабесок є зась єй властным перекладом повідки „**Плюшевий ведмедик**“ з україноязычної „Поточіны“. Зато ай перша часть роботы (переклад далшых україноязычных повідок до русиньского языка) нас поставила перед відповідну задачу – конфронтувати потенціального перекладателя зо самов авторков односно умелецького перекладу. Тоту задачу саме і наперек тому факту вирішили задати студенткам-русиністкам, по котрых то была велика практична скушеность на-

рабляня з умелецьким текстом. До якої міры ся наше сполочне діло подарило, ний посудить честованый читатель.

Выданём публікації такого характеру слідовали саме і далшый замір – реєдіцію титулів визначной русиньской авторкы, майстеркы умелецькой прозы, бодай лем в селективній подобі, бо вшыткы єй публікації – передовшыткым виданя, котры вышли лем в малых тіражах, суть читателям недоступны, бо не суть захованы в дігиталній подобі. В непосліднім ряді саме тым почіном хотіли дати почливість авторці, котра уж не є міджі нами, но мали саме тоту честь особно єй спознати і даякий час коло нєй „пожыти“ в добрых ай в планых моментах.

Марія Мальцовска жертвовала вшыток свій талант, свій ум і сили свому народу. Своім людем, котрых міцно любила, в котрых вірила і міджі котрыма, главно в єй роднім селі Руськім Потоці, ся чула найліпше. Руський Потік є ай єй містом вічного одпочінку. Спочивать там, „під русиньским небом“, а нам, єй супутникам на земській пути, не зіставать ніч інше, лем час од часу положыти на єй гріб квітку, жебы і в Руськім Потоці вшыткы знали, же Марія Мальцовска, їх родачка, была великов особностей. Як чоловік, як прозаїчка – майстерка умелецького слова, як новинарька, як педагог і як красна „жена під калапом“, котрый з достоинств носила все, коли было треба. ■

ПгДр. Марта БЕНЬКОВА, ПгД., Інститут русиньского языка і културы Пряшівской універзیتی в Пряшові

Александр Духнович як педагог і освітній діятель

Александр Духнович (1803, Тополя, окр. Гуменне – †1865, Пряшів) был вѣдучов особностей народно-го руху на восточній Словакії і Підкарпатю і єдним з головных творців концепції самобытного русиньского народа на восточній Словакії, Підкарпатю а Галічі. Активно закладав народны школы а намагав ся, жебы школу мало кажде село. Став ся великим симпатизантом і пропагатором освіти міджі народом, жив про нєго а вірив, же єго народ є наданый і способный і же має вшыткы предпосылкы на то, жебы ся став просвішным про світ. Был пересвідченый, же так як має чоловік право на жыво́т, так має і право на едукацію і културный жыво́т. Но Русинам ся то́то право одперало. Їх поставліня А. Духнович описує так: „Русин... сильно тягаєт иго, не занимаєсь тѣм, почему, и для кого, работает, несмотря на корысть, и свойственную пользу, ... подкладывая грубую шею под ярмо, доволен худоя соломою, когда нѣтъ лучшого брашна... слинокровно снося и кнутови удары, ... но когда он разъярен, не отступит без побѣды, обороняясь не рыком, не щекотаніем, но твердым рогом.“¹

Як педагог, А. Духнович вносить до виховы і діятельства школ на Підкарпатю велє прогресивных думок. Основныма ідеями, котрыма ся керовав у своїм діятельстві і педагогічній роботі є ідея народности, демократизму, гума-

нізму і гармонічного розвитку духовных і фізичных сил чоловіка.

А. Духнович своїм практичным і теоретичным діятельством приносить до свідомости учітелів вірогідны, на тоту добу прогресивны думкы, котры сі напроєктовав у своїх педагогічних роботах, окреме в „**Народній педагогії в пользу училищ и учителей сельских.**“² Усвідомив собі, же лем тогды буде робота учітеля успішна, кідь буде знати основны прінципы розвитку дітины, єй виховы і освіти. Зато на основі знань педагогічної теорії, виходячі з прінципів розвитку психікы дітины, вказав у своїх педагогічних роботах, окреме в „Народній педагогії...“, на дакотры з уведжєных прінципів. Із них потім дедукує ряд дідактичних прінципів і правил, котрыма ся має учітель керувати у своїй виховній і едукачній роботі. А. Духнович точно формулує основны задачі виховы, єй значіння, як і задачу освіти. Треба підкреслити, же урєвень освіти у вєкшыны учітелів была в тім часі низка.

А. Духнович вірить, же посередництвом освіти люде можуть зліпшыти свою соціалну ситуацію а так ся вярвати із біды. Сам выдавать учебники, закладать школы, што є проявом розвитку демократичного руху, котрый ся снажить заставити верхность. На самый перед А. Духновича обвинили з того, же є слугом російского царя, пізніше за єго симпатії к Росії, єй кул-

• **Заслужений художник України Василь Скакандій: Портрет А. Духновича, акварел, 2006.**

турі, за ширіня російської літератури і под. Podobno і між властнов інтелігенціов находить неприятлів, котры были проти демократизації і культурному розмаху живота людей на Підкарпатю.

А. Духнович ся намагав поставити школи на сполоченьській базі і хоче од штату, жебы школам, котры мають студентам давати потребны знаня і розвивати зручности прогресівнішов драгов, презентованов в ёго педагогічних роботах, приписовали векшу увагу.

В духу своїх демократичных поглядів в області вихову і едукації А. Духнович дожадовав ся слободы в творчости і діяльності. В згоді з ёго поглядом ся чоловік має стати тым, чім має быти. Вшытко має здобути своєв роботов і властнов намагов.

А. Духнович вызивать народ до активної роботи таксамо в області освіти, бо є пересвідченый, же освітов ся народ може вырвати нелем із соціальної, але і з духовної біды.

В році 1850 А. Духнович засновав літературне обшество „Литературное заведение Пряшевское“, цілём котрого было выдавати книги і шырити освіту між русинським жытельством.³ В рамках свого діятельства заложыв і першу пожычовню книг.

Язык є єдным з основных ідентифікачных знаків народа, а тот факт А. Духнович ся намагав підкреслювати. Вынакладав много сил, жебы ся діти в школах учили в народнім языку, а таксамо в тім языку написав учебники, котры служили потребам школярів. А. Духнович підкреслив, же „свой язык природный всякому есть милый“.⁴ То значить, же ідея народности є єдным з основных принципів нелем ёго педагогіки, але вшыткой

ёго намагы в области школы, літературы, історії і далшых сфер, в котрых діяв.

Дотеперішні роботи А. Духновича, рефлектуючі ёго педагогічны погляды, а окреме дідактичны, вказують на то, же выхидив з принципу раціоналізму. Годный великой увагы є погляд Ф. І. Науменка, котрый у своїй роботі „Основи педагогіки О. В. Духновича“ увів, же А. Духнович „від раціоналізму наближається до матеріалізму у вирішенні питань педагогіки.“⁵ Ай кідь в ёго роботах находиме даякы елементы матеріалізму, у своїх примарных філософічных поглядах зістає ідеалістом. Тот факт Ф. І. Науменко характеризує так: „Але ж правдою є й те, що навіть в окремих питаннях загальнофілософського характеру О. Духнович переходить іноді з позицій ідеалізму на позиції матеріалізму, і на це ніхто з дослідників не хотів звернути уваги.“⁶ Днесь є очівісне, же А. Духнович ся у своїх педагогічных назеранях находить під міцным впливом сензуалізму Ф. Бекона і Я. А. Коменського.

У звязи з педагогічними поглядами А. Духновича можемо конштатовати, же був визначным педагогом свого часу на Підкарпатю і восточній Словачії. Своїма поглядами, котры находиме в ёго педагогічних і інших роботах, збогатив педагогічне думаня учителів.

А. Духнович застає погляд, же задачов вихову є розвивати духовны і фізичны сили чоловіка. Є очівісне, же А. Духнович має на думці вихову в шыршій розуміню, што виплыває ай з ёго дефініції педагогіки: „Педагогія есть Наука, которая учит, как должно есть человека наставлять, то есть: яким способом можно силы человеческия тѣлесныя і душевныя, от натуры данныя, от молодости, разума пристойно и согласно сохранять и совершать.“⁷ Жебы сьме ся могли пересвідчити, же А. Духнович має на думці систематичну виховну роботу, сконцентрує ся на ёго дефініцію предмета педагогіки: „Педагогія, то есть наука Наставления, подает нам общія правила, которыя в наставлении дѣтей наблюдать потребно есть, чтоб наставление желаемоу концу отвѣтно было.“⁸ То значить, же вихова має быти систематичнов роботов нелем школы, але таксамо і родины. Зато А. Духнович свою педагогіку написав з цілём зліпшыти вихову молодежи як у школі, так і в родині. З того виходить, чом А. Духнович у своїй педагогіці велику увагу приписовав і вихові в родині. Бізовно зато, бо сі усвідомив, же між виховов у родині і виховов у школі має быти гармонія.

Од учителів А. Духнович жадав, жебы в споїню з навчанєм і виховов приписовали адекватну увагу залюбам дітей і їх наслідному розвитку. Усвідомив собі, же навчальний процес не є простый, а зато у своїй „Народній педагогії“ радить учителям як тот процес з методичного і педагогічного погляду будувати, жебы было навчання успішне.

У навчальнім процесі ся має учитель рядити ясними, як говорить А. Духнович, „началами“ і „правилами“, што в сучасній термінології можемо назвати дідактичними принципами. Тоты принципи суть наслідуючі: принцип виховного навчання, назорности, усвідомлїня, доступности і індивідуального приступу к школярєви. Дотримованєм тых принципів хоче А. Духнович забезпечити успішну роботу учителя в навчальнім процесі.

А. Духнович од учителів выжадує, жебы

помагали слабшым школярям, а то почас і по навчаню, а таксамо жебы ся намагали створити приємну атмосферу почас навчання. Так можуть школярї здобыти знання принимати з ласков і радостѣв. Є пересвідченый, же успіх виховной і педагогічної работы учителя в школі залежить од того, ці в роботі панує атмосфера взаємной довіры міджі учителѣм і школярями.

Важным вопросом у звязи з педагогічними поглядами А. Духновіча є тот, які задачі має наповнѣвати морална вихова. Тому вопросу А. Духновіч присвячує велѣ простору в многих своїх работах: „Народная педагогія...“, „Дѣло от бездѣлія“, „Книжиця читальная для начинающих“⁹ і далшых.

Морална вихова має подля А. Духновіча выповняти такы задачі, як є: вихова ласкы к отчизні, своему народу, роботі, гуманізму, дисципліні і вихова дакотрых аспектів особности дѣтины, причім уводить: „Кто для себя самого живет, сам со всем и умирает. А кто человечеству живет, он и по смерти жив будет. А кто ни для себя, ни для другого не живет, той еще жив умирает.“¹⁰ З уведженого выплыває, же А. Духновіч єдну із задач моральной виховы відів в тім, жебы молодеж свої силы і способности передавала сполочности. В тім ся проявлює єго прекрасна ідея гуманности чоловіка, котра характеризує єго особу педагога та освітнєго діятеля.

Робота є подля А. Духновіча условієм екзистенції чоловіка, а зато на вихову к роботі позерать як на важну часть моральной виховы. Підкреслює потребу виховы дѣтей к роботі, жебы са таким способом стали хосенны „... як самому себѣ, так и обществу.“¹¹ Барз собі цїнив робітного чоловіка і єго роботу, у якій відів щастя і основу соціального блага, а зато нечудо, же одсуджовав тых, котры не роблять або ся приживляють на роботі інших. Ціль жывота відів у часті, котре часто розумить як слободу души і сердца. Подля єго слов, там де не є слободы, не є блага.

Визначне місце в рамках педагогічних поглядів належить вопросу виховы к дисципліні, котра є таксамо частѣв моральной виховы. Вихові школьскої дисципліны А. Духновіч приписує велике соціалне значіня. Плыне то із того, же „Наставленіє дѣтей в обществѣ человеческом есть наимпотребнѣйшее; ибо люди обще в товариществѣ живучи, без наставленія были бы подобными неразумным сотвореніям, каждый дѣлал бы по своей воли, один другому не повиновал бы ся, силнѣйшій над слабшим сбытковал бы ся, и так общество человеческое подобное было бы скотам и звѣрям; и никто не был бы безпечный и спокойный... человечество токмо через наставленіє может ся содержать, а то тѣм способом, если всяк оуд человечества повинности своя исполнит, которыя повинности через наставленіє познает.“¹² З уведженого выходить, же у вшыткім мусить быти порядок, дисципліна, як у школі, так і в обществі.

Велике значіня А. Духновіч приписовав выберу учительской професії. Твердить, же не каждый має предпосылки на то, жебы ся міг стати учителѣм. Він є того погляду, же кідь ся учителѣм стане особа, котра на то не має предпосылки, „то истинно как он сам несчастный, так и врученные ему отрочата неблагополучны бывают.“¹³

ЛІТЕРАТУРА

- Духновіч, А. 1859. *Дѣло от бездѣлія*.
 Духновіч, А. 1857. *Народная педагогія в пользу училищ и учителей сельских: Педагогія общая*.
 Духновіч, А. 1847. *Книжица читальная для начинающих*. Будапешт.
 Науменко, Ф. І. 1964. *Основы педагогіки О. В. Духновича*. Львів.

ПОЗНАЧКЫ

- 1 Духновіч, А. 1859. *Дѣло от бездѣлія*, с. 227-229.
- 2 Першый, на Україні барз популярный, учебник педагогіки і методіки навчання на приправу педагогів в українських народных школах.
- 3 Літературне общество выдало 12 книг, передовшыткым школьскы учебники і календарі.
- 4 Духновіч, А. *Дѣло от бездѣлія*, с. 45.
- 5 Науменко, Ф. І. 1964. *Основы педагогіки О. В. Духновича*. Львів, с. 95.
- 6 Ibidem, с. 95.
- 7 Духновіч, А. 1857. *Народная педагогія в пользу училищ и учителей сельских: Педагогія общая*. Львів, с. 7.
- 8 Духновіч, А. *Народная педагогія*, с. 13.
- 9 „Книжица читальная для начинающих“ – першый букварь на Підкарпаті, выданы в народнім языку про діти з низшой соціальной версты.
- 10 Духновіч, А. *Дѣло от бездѣлія*, с. 8.
- 11 Духновіч, А. *Народная педагогія*, с. 111.
- 12 Ibidem, с. 8.
- 13 Ibidem, с. 22.

З творчости писателїв-юбілантів

4/2013
РУСИН

Рік 2013 є богатый на юбілеї визначных особностей Русинів на Словакїї, міджі котрыма на першім місцю є 210 років од народжіння нашого будителя-писателя – Александра Духновіча. Рік 2013 є тыж роком юбілеїв ёго продовжователїв, русиньскых писателїв – Осифа Смолея з Міджілаборець, Миколая Ксеняка з Ружомберку або Марії Ґировой зо Снины. Ниже публікуєме, окрем Духновіча, урывкы з їх найновшой літературной творчости.

Александр ДУХНОВІЧ (24. 4. 1803 – 30. 3. 1865)

ЖИЗНЬ РУСИНА

Под горами, под лісами
Зимний вітер віє.
Там покойний, богобойний
Русин бідно жиє.
Подобно роду своєму
Жиє во Карпатах,
Не завидит он нікому
В високих палатах.
Он маєтности не має
Нї сребра, нї злата,
Єдноє сердце благое
Суть ёго богатства.
Не в богатой он палаті
Пребиваєт гоїно,
В низкой, малой халупині
Биваєт покойно,
Пшеничного і житного
Хліба он не просить,
Овес, ячмінь кормит ёго,
Но і той не досить.
Не пієт он каву, вино,
Он сія не знаєт,
Но водичка із поточка
Жажду му вгасаєт.
Не плаваєт он по морях,
Корабля не маєт,
Лиш по скалах, лісах, горах
Бідно ся блукаєт.
Не убрано, ціфровано
Он ся приберає,
Одежду красно, порядно
Сам собі прикрає.

Два волики і коровка,
Кляча не кована,
Сколько овец, ягнятенька
Богатства му данна,
Он ремесло не кохає,
Лиш землю ділаєт,
Он не купчит, не кламаєт,
На то не внимаєт.
Лем покойно, богобойно
Бога почитаєт,
Все невинно і острожно
Сам себе питаєт.
Земля ему хліба дає,
Поточок напоїт. –
Он уж больше не жадає,
Сіє го спокоїт.
Бо землю щиро ділає
І бідно трудится,
По горах бистро бігає,
Тяжко мозолится.
Не потребно му перину,
Когда утрудится,
Ляже на зелену траву –
Покойно проспится.
Но прото он все спокойний
І біди не має,
Он єсть все собі притомний,
Бо гріха не знає.
Он не злодій, не розбойник,
Сумління чистого,
Он благий, добрый чоловік,
І сердца щирого.

Бога любит, почитаєт,
Царя і верхнёго
Все претерпит і зділаєт
Для свого ближнього.
Он на честь много внимає,
Жиє богобойно
І весело работає,
Трудится покойно.
Вдячно дасть богу божое,
Нич не противится,
Не жадаєт нич чужое,
Своїм заходится.
Он на розказ все готовий,
Повинен верхности,
Дань отдати усилоний,
Кончит повинности,
Здравого разума он єсть,
Хоть не учил школу,
Он правду добрі познаєт,
Похопит посполу.
І так жиє, так працує
В ласціі бога своего,
Покой, любов все чувствує
Не рушит никого.
О призри, боже і отче,
Потїш невинного,
Помилуй, ласкавий творче,
Русина бідного.
Чтоби он тобі служити
Мог сердцем невинний
І побожно, честно жити
Здоровий і сильный.

Осиф СМОЛЕЙ (13. 9. 1933)

РОДІЧОВСКИ СТАРОСТИ

(Урывок із приправлєваної книжки *Бурі над Бескидами*, Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2013.)

Петро Калина в Лабірцю ходив по урядах. Про сына выбавлєвав одклад к войску. По довшім ходжіню быв радый, же про сына выбавив велику выгоду опроти остатнім хлопцям, котры тыж мали руковати к войску. Петрів сын Петро по одслужіню трёх місяців вояком, буде пропущеный до цівілю. Сам ся міцно радовав, бо о такім законі не знав, же молодых хлопців од войска предчасно можуть пропустити домів на

газдівство. Правда, кідь таке пропущіння хтось пожадать. Быв радый, же ёго сын Петро не буде мусити воєнчіти два роки.

Так было. Петро науковав до михалівських касарень. Руковав а уж знав, же о три місяці бы ся мав вернути домів.

Перебиваня в касарнях міджі чуждіма хлопцями-вояками про Петра не было

приємне. Петро до наступу к войску з дому нигде не був. Хоць уж був вояк, хлоп, але за домовинов і ёму міцно ся цло. Про нёго тяжко ся звыкало на воєньскый жылот. Ранне скорє вставаня, ранны розцвічкы а по них раёны-пораёня, яке дома николи не робив, слуханя і повніня розказів надрядженого, про Петра тото вшытко не было на дяку. В касарнях хыбила мамина страва.

В касарнях ледва три місяці витримає. Быв міцно радый, як вызликає воєньску уніформу а на себе облік цивіль. Тото многы хлопці-вояци Петрови завіділи. Дома было велє радости, як уж як цивіль вернув ся домів.

Василь Цибуля, Андрійв отець, восени зашов за сільським бировом. Выїдновав про сына Андрія дерево на хыжу. Доїднали ся. Іщі восени, хоць уж мороз ся білів по полю і щіпав за тварь, Андрій з вітцём і братами мали нарізано много буків і берез в паствиску, і в урбарьскім лісі. Ходили по дві групы, підрізовали, де было легше і стягивали ку дразі, одкы в зимі бы было легше накладати на санкы, і возити на фундуш.

Почас зимы газдове Андрієви помагали дерево звозовати з ліса. Од Андрія нихто не просив нияку плацу. Знали, же платити не мав чім, а дерево з ліса звезти требало. Не єден газда, котрый уж вєце раз дерево звіз задарьмо, говорив: „Коням в зимі така робота не зашкодить, а мі так істо. Не возив бы-м дерево, заваджав бы-м жені дома при шпаргеті. В лісі ходем сьме ся надыхали свіжого зимунёго воздуха, коні і я. Буду здоровый, і мої коні.“

Коли чужі хлопци звозовали дерево, Марина мати, вєце лем про людей приходила на Андрійв фундуш з фляшков палінкы. За звезіння дерева хлопам понукала выпити. Пришла людём ся вказати, яка она старостлива мати. При людех велє раз говорила, же за мужа мусить ся червеніти.

Марин отець ся не указав ани серед села. Чужі люди помагали, звозовали дерево, а Марин отець сидів в хыжи, а два коні стояли в стайні. Свойй властній дівці не поміг ани при тій першій роботі на хыжи.

Почас зимы Під Вільхами на Цибулівім фундуші каждым днём громада дерев ся звекшовала, якбы росла. Андрій був радый, як тоти громади дерев відів. І Маря, як віділа на фундуші тільки дерева, Андрієвым словам о будованю хыжи зачінала вірити. Хоць на фундуші было наскладане іщі лем просте дерево, буки і березы. На котрых іщі не так давно в лісі співали пташкы.

Хлопи зо села Андрієва помагали робити што требало. Од Андрія нихто не чекає плацу. Знали, же Андрія будувати хыжу нутить велика біда.

В тот рік пані Зима тяжко ся вздавала своєй влады. Была довга. А в Вільхівскім хотарю сніг лежав довго.

Приходили довшы і теплішы дні. Сонце пригрівало, а сніг ся зачінає топити. З каждым днём было тепліше, а снігу убывало. Вода текла ярочками драгов долов селом. Приходила довго чекана ярь.

Андрій часто ходив на фундуш. Мотыков ці сокыров розрубав лед, робив ярочки, жебы вода з фундушу скорше стікала. Хотів, жебы земля скорше высыхала. Хотів скорше з яри зачати з роботов на хыжи.

Люде в селі зачінали з ярньіма роботами. Каждый хотів выужыти теплы і сонячны дні про свою роботу.

Андрій уж скорше в недалекім потоці наріхтовав каміня на фундаменти хыжы. Братя помагали каміня повозити. Не была то легка робота, але зроблена мусила быти. Каміня требало на вымурованя фундаментів. Як приїде вгодный час, жебы хлопци могли положыти з дерева закладный вінець хыжы. На тот святочный момент іщі требало чекати, покы хлопци пороблять свою ярню роботу.

Першый деревяный вінець назначоває цілу хыжу. Векушу хыжу на бываня, сіни і комору.

Андрійв отець з фляшков свяченой воды в руці в хыжи на бываня ходив з кута до кута накриж. На рогах зливає свячену воду. Мати ходила за ним, з долони выбирала дрібны галеры і свячены проскуркы, клала на каждый ріг міджі дерева. Такий був звичай в селі, і Цибулівы тот звичай не хотіли порушыти.

Отець хлопам наляє по погарыку палінкы выпити. Тот звичай не обышов ся без вінчованя:

„Жебы Бог допоміг щастливо зачати, і щастливо збудувати тоти хыжу. Жебы тота хыжа выросла так скоро, як грибы по дождю. Жебы з Божов помочов і Божым благословлєнем в хыжи в добрім здравю і в щастю пережили довгы-предовгы рокы. Жебы газдови і газдыні в новій хыжи ся вело добрі во вшыткім.“

Аж потім хлопци могли класти далшы дерева і дале будувати хыжу.

Андрій понагляє з будованєм хыжы. В селі міджі людьми все частіше было чути вшеліякы бісіды о войні. Бояє ся, же скорше буде мусити наруковати к войску, покы збудує хыжу.

Хоць з будованєм хыжы помагали хлопци зо села, но велє вшеліякой роботы зіставало і про нёго самого. З помочов вітця і молодших братів, понагляли робити што могли. Роботу на хыжи часто перерушыла якась інша потребна робота, котру перше требало зробити. Про газдів робота на полю ці коло худобы все была перша. З газдівства ся жыло цілий рік.

Андрій з Марєв чого найвєце ся бояли, так ся стало. Хыжа была збудована рівно з облаками, як Андрій дістав папірь — до трёх днів наруковати до пряшівських касарень. А нелем він. В селі было таких вєце, котры з Андрієм мусили руковати.

Андрій одышов з дому. Маря з малым Андрійком зістали самы. Цалком без нічого. І без надії, же в їх розоставляній хыжи колись будуть бивати.

Стрыко Марю успокоєвав:

„Марько, зато, же Андрій мусив наруковати, ты з своїм сыном зістанете і надале нашы.

З Андрійком можеш надале бивати в коморі.

Кідь мы не згынеме з голоду, не згынете ани вы двоє. Не мусиш лем про то собі робити старости.“

Маря знала, же з малым Андрійком стрыкови не буде годна помагати з роботов так, як помагали з Андрієм. Сама не мала нияку представу о тім, як довго зістане без Андрія.

Хоць не рада, была нучена ся попросити своєй мамы і вітця, ці бы могла з малым Андрійком перейти бивати к ним. Робила так найвєце про малого сына.

Бывала дома, але своє роздуманя так зробити, такою од зачатку велє раз обановала. Дома часто собі

поплакала. Найвеце про свого вітця. Отець своє одношіня к ній і к ёй мужови не змінив. Надале высмівав ёй Андрія, хоць не був дома. А головнo, не мав на то причіну. Марю міцно серце боліло, як вітця чула высмівати ся і з ёй малого Андрійка. Таки высмішки Марю міцно уражали. Мусила быти тихо. Знала, же з Андрійком бывала в їх хыжи. Дотеперь про них мало робила, а нараз кормила ся їх хлібом. Поплакала, позбыхала, Андрійка пообнимала і выціловала за себе,

і за ёго нянька.

Своему вітцёви за ёго высмішки ся не одважыла повісти криве слово. Зношала вшытку тяжобу, яку ёй в тім часі приносив ёй тяжкый жылот. В тім часі, окрем своего малого сына, не мала никого своего, хоць бывала з властныма родічамы. Знала, же не про себе, але про своего малого сына мусила вшытку вытерпіти.

Миколай КСЕНЯК (4. 12. 1933)

ДО СКУШКЫ

(Урывок із приправлёваной книжки *Споминкы і очекованя*, Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска, 2013.)

Не оповажу ся гадати, ці мє народжіня в децембрі было щастне, бо єм пришов ку трирічному і двоїрічному братови. А к тому в зимі, до морозу, кідь треба-ло зо стодолы солону носити, січку різати, сіно скуб-сти. Мама не могли собі доволити по породі лежати, бо хто братів накормить, в корытку або в шафлику їх выкупле, до пеца запалить, обід уварить, опере ... А газда, як порядный хлоп, мусить і до корчмы зайти, по-політізовати. Кідь мама як-так силы позбєрали, нянє на плечі крошню двигли і гыбай го до світа корункы заробити, а ты, жєно, ся усилуй: варь, коровы і свиню корм, воду з потока нось, коровы дой, одіня перь, кат-ляй¹, о діткы ся старай, ліч їх ...

Вшытку знам собі представити, лєм єдно мі до головы ся не містить: як мама тото вшытку мо-гла стигати, як собі тоты повинности розложила, де тілько сил брала, а коли оддыховала? Тадь то і на штири особы велє! Што, мамко, вас поганяло, што вам богатырьскы силы додавало? А вы, окрем спомянутых робот, і лен чесали, пряли, на кроснах ткали, хліб пек-ли, масло колотили ... Як сьє то вшытку доказали? Нї, не знам собі то ани представити. Зато похыбую, же єм ся в щастнім місяцю народив. Але выгоду єм мав: по Осифови і Юрови єм мав выкушану колыску, молочка єм мав дость, бо братя были одставєны, і в пелєнках єм мав предность. Видите, ніч мі не хыбило. Радость жыти. Тото спомянутє істо єм пережыв, бо за пару років мі старшы братовє вытыкали: подля них на їх рахунок єм кралєвскы жыв. А дашто з того єм собі додумав ...

Но іншый погляд мам на себе, одколи ся сам на дашто памятам. Ту ся не дам обаламутити. К таким першым моім вызначным ділам належить і таке:

Было то кінцєм апріля або на зачатку мая. Мама нес-ла в кошику гусята, гаготяча гуска ішла попри ній.

– Миколайку, возь собі од щіны палічку і подь зо мною.

Перєшли сьє двір, вышли на загороду, де мама высыпала гусята.

– Вартуй! Най їх ворона не вкраде. Розумиш?

Я потвердив, же є мі вшытку яснє.

Тогды єм підріс і о метер: стражив цілый маєток! Я був одповідный за вшытку. Зато єм ся опер о дость грубу паліцу і позоровав єм цілый світ, а главно небо над Юрицовыма грущанками і над Афтаназовєв сто-долов. Моєму острому зраку не уникла ани муха, ани

мотыль, не то іщі велика ворона.

– Чом ту, хлопче, так стоїш? – перервав мє позо-рования мягкый голос нанашкы Юрицовой.

– З тебе, хлопе, буде сполягливый стражця, – одпо-відала нанашка і такой крачала ку стодолі. Мене тота похвала потїшыла і іщі міцніше єм стиснув паліцу. Тогды єм не був страшок. Нї. Быв єм стражця!

Далша пригода з гусятами ня утвердила в узнаваню самого себе. Утвердила і назлостила. На тото ся тыж добрі памятам. Гусята підрости і я їх ішов першыраз сам пасти. Мама мі до хусточки завилла мериндю, об-вязала мі ёй около дріку, брат мі дав до рук батіг з па-радных кытайков.

– Не пусть їх до зерна. Є дость травы на паствиску, – наказала мама.

– Інакше ті їх гайтоле² займут, – страшив ня брат Осиф.

Я з істотов гнав гускы поперед Юрицу, Кочанду, Іва-новєв улїцє, поперед Мытникову шыкню, загнув єм їх доправа коло циганів аж за Бутелєву стодолу на пас-твиско. То было дашто! Тадь то было може аж шти-ристо метрів з нашого двора! Тілько світа перейти, а не поблудити. То каждый не докаже! А наша стодола была лєм тридцять кроків од паствиска. Але єм нашу стодолу обышов і тоту далечінь здолав сам! Босый. Гускы были голодны і такой ся зачали пасти.

Лєм стара пару раз пробовала на Осифову ролю на зерно ся дістати. Мій батіг ёй поучів. Ани єм не збачів, а уж ся при мі обявило циганча.

Лєм в кошульці. Од дріку долов было цалком голе. Мі-джі ногами му ніч не вісіло. Смарканя, – подумав єм сі.

– Пасєш? – озвало ся пєлєхатє.

– Пасу.

– Я ті поможу.

– Выстачу сі сам.

– А што маш на мериндю?

– Хліб, брындзу і цібулю.

– А маш такый ножык? – отворило жменю. На ній было Сараєво.

– Мам. Нянє нам з дрытарькы принєсли.

– Але мій острїшый.

– Як то знаш?

– Докажу ті. Розбаль мериндю і спробуємє.

Розвязав єм хусточку. Мала пєлєханя уж

¹ катляй (діалектизм) – способ бігльєваня

² гайтоле – стражници, што давали позор, абы ся чуждї не пасли на данім паствиску

лыгала слины.

– Зачну я, – і одрізав єм з хліба. – Є як брытва.

– Мій як дві брытвы, – одкраює чорноволося.

Зась сьме пробовали і... зылі сьме цілу мериндю.

Циганча ся усміхло. Напашена гуска дримала, а малы під нёв спали. Сонічко світило. Я поскладавав сведер, сів єм собі і споминав, як іщі во фебруарі гуска зо стіны дзёбала ваковку.

– То їй не стачіт зерно? – чудовав ся Юро.

– Потребыє їй на шкарупу. Зачне шы нести, – высвітлєвала Юрови мама. – Миколай, знесь з пентра³ кастічку з дощок, дай до ней солому. Она там собі зиеє гніздо.

Быв єм зведавый, як ся то вшытко одограть. Іщі в тот вечур гуска пару раз обышла кастічку⁴. І ніч. Но на другый день уж стояла в кастічці, дзёбаком до кругу укладала солому і такой ногами дно толочіла, підкладала солому під ногы, скубла зо себе дрібне піря і вплітала го до соломы, формовала теплу перину. Архітектка нелем своє гніздо шумні звила, но і проти морозу теплов стінов ізолювала. А на третій день пообіді гуска уж сиділа. А як достойно. Лем очами позоровала світ. Наісто розуміла, же є то їй важна задача. І не дала ся вирушувати. Кідь ішла коло нёй мачка, та сычала, вшытко кусала.

Мы стерегли, коли пані гуска встане і ... Дочекали сьме ся. А она такой не одышла. Найперше зачала дзёбаком ніжне піря на яйця нагортати, солому потяговати ... Прикрывала свою будучность, жебы їй мороз не ублизив. Аж потім ростягла крыла і вышла з гнізда. А мы ся передили⁵, хто першый выбере ...

– Іщі є тепле, – зіщує Осиф на своїх долонях.

– А яке є велике. З того бы было яєчніці!

Мама яйця цілювали. Кідь знесла гуска перше, мама на нёго написала тинтовым ґлайбасом⁶ єдинку і одложила го до глиняного горночка. Кідь їх было зо пятнадцять, гуска сама засычала:

– Стачіть!

Перестала нелем знашати, але одмітла і міджі гускы ку потоку ходити. Огордила і гусаря.

– Дость было розкошу!

Настала далша фаза вивоя. Принесли сьме кастічку⁷ до хыжы, дали ю до кута під лавку, де ся найменше ходило. Зо затаєным дыхом сьме повкладовали яйця до гнізда. Быв то про цілу родину святочный момент. Одбавляло ся то в тихости. Тото тихо перерушувало лем дзёбканя на двері.

– Пусть єй, – мамин голос був на непознання: мягкий і лагідный.

Ани не памятам, хто отворив двері. Гуска гаґотаючі впоходовала, заставила ся, пообзерала сі нас, вошла до кастічкы і зістала стояти. Потім зогла голову і дзёбаком ся дотыкала яєць. Здало ся мі, же сі овірює, ці то не чужді і ці суть вшыткы. Выслідкы контролєваня єй успокоїли, бо собі сіла.

Наша гуска была єдинечна мама: чістотна, підсувала голову під яйця і обертала їх так, як їй інштінкт

приказовав, а кідь єй голод або животны потреби принутили опустити на короткий час гніздо, та свідомо своє перинов прикрыла яйця, а на дворі гнедь роспрітерла крыла, махала, на ногах ся напинала, з приправленого корытка ся зерна наїла, напила ся воды або снігом сухоту гасила і гнедь выкрочіла ку дверям. А кідь были заперты, та до них дзёбала-клєпкала.

– Пустьте! Най ся мі малы не захолодять!

Може по тыжденнім сиджіню, кідь наша пані зышла з гнізда і вышла на двір, мама розгорнула єй перину і поступно з гнізда выберала яйця. Опатерно з каждым потрясла при уху: овірєвала, ці в нїм не шлюпкатыбулькаты. Якбы шлюпкало, та є хыбне, є то запорткок. А таке яйце треба такой выбрати, шмарити, о скалу розбити. Най смердяче не прекажать і збыточно не заберають місце. І так є в гнізді тісно. І я раз на потоку запорткок розбивав. О лед. То вам був смірід! Аж єм мусив ніс стиснути. Верабоже.

Так ся минули скоро три тыждні. І сонце ся обачіло з ран морозу – доказало высше ся на небо вышкрябати і тепліше грїти. Раз надраном ня штось чудне зобудило. Здало ся мі, же в столі мышка піщіть. Но гнедь єм тот клам одогнав, бо мы мали таку шыковну і усиловну мачку, же то нияк не мож было допустити. І мачку бы то уразило. Но піщаня не стихло. Дале ся несло до темной ночі і розливалось по хыжы. А гуска ся му озывала, на знамый голосок спокійно одповідала. Чудне про мене было, же ся не злостила, не сычала. Слухав єм тоты голосы, ... но спаня ня перемогло. А рано од мене першого сон одлетів. Ні, не сніло ся мі – теперь тых писклявых голосів было веце. Гусята. Тішыє єм ся, бо єм обявив жрідло моєй загады, но не міг єм порозуміти, де і коли ся доказав тот інштінкт зродити – же суть здатны гнедь по приході на тот світ ся договорити, як і коли нашли тото споїня. Де, коли і як могла настати згода міджі мамов і єй малыма, як могли маленькы і їх мама ся договорити, кідь нихто їх тото не учів. То не была лем реч. Мав єм чутя, же слухам добрі научены співанкы радости. Тішыли ня їх загадны мелодії, но мою голову трапило многе незнаме, незрозумітельне. Росвічена лампа ня двигла і мої ногы гнедь дрібчіли ку гнізду. Стара гуска на ня засычала і зачала крылами уточіти. А было чом – спід крыл і боків выкуковали жовты головки, а єдна жовта ся гойдала на маминім хырбеті.

– Хлопці, не дотыкайте ся їх! – приказовала мама.

Кідь ся розвидніло, гуску сьме насилу вынесли на двір. Понукли сьме єй зерно, воду ... Мы міджітым пораховали гусята, выбрали порожні попуканы скорубкы. З посліднёго яйця ся зачала пробивати жовта головка.

– Поможме му, – вышла з ініціатівов Маря. І уж натїговала руку ку яйцю.

– Лиш го! Оно мусить само. Ублизыш му, – заставила ю мама.

Хтось отворив двері, гусь з гаґотом влетіла до хыжы і сычанєм нас одогнала од гнізда. Дітки-жовты грудкы хором єдноголосно вітали маму:

– Десь сьте были, мамко, так довго?

А она ся ку ним взнесла, każde поцілювала і всадила ся на свій престол. Жовты грудкы якбы на розказ нараз щезли. Вшыткы ся під маму скрыли і там собі штось шептали.

3 пентро – діалектизм, місце, кады ся подавало сїно

4 кастічка – ладічка (діал.)

5 передили (діал.) – перебігали

6 ґлайбас – церуза

7 кастічка – ладічка

Жовты грудки уж підроснуты і при скубаню травы уж не падають на задніцю. Певно стоять на ногах. А суть усиловны. О хвільку будуть напашены. Пустив єм ся з нима домів. Быв єм спокійный, бо ани єм не поблудив, ани гайтоле⁸ мі їх не заяли. І досыта єм їх напас.

Пастуху маленький,
Думаеш, же-сь вылетів з дому,
Кідь єсь кырділік гусят
Выгнав за стодолу?

При навертаню з пашы єм стрічав людей, здравкав єм ся, але нихто ся моєму навертаню не чудовав, не обдивляв ня, не приділяв мі позорность. Ани тот блудный пес з вываленым языком на мене не посмотрив. Приставив ся, то є факт, але при плоті, там двигнув праву задню, покрупив штахітки і зась дрібчів далє. А гусятка ішли в шорі за мамов.

– Напас єсь? – на дворі ся звідала мама.

– Смотриє, мамо, якы мають напхаты волята, – не стримає єм ся.

Нелем пасіня гусят і циґанча, но і перша битка ся мі вынурила з дїтських років. Прічінов іскріня была важна

гадка. Кідь ся нам на ярь овечкы котили, та уж допереду сьме ся з братами догодили, же перше окочене буде найстаршого брата, друге Юрове а третє моє. Подля шору, як сьме ся і мы народили. Є ясне, же каждый з нас выхвалёвав своє. Тым хвалам-вымыслам не было кінця-краю: і тонкы ножкы, і біла цятка на челі, і машля на шыйці, і при ціцаню міцніший удар головов до вымыти, і парадніший скок, і шумніший хвостик ... Брат Юро в тых выхвалёванях програв, бо моє ягнятко мало і білу фусеклю⁹ на задній нозі. Він прогру не міг знести і фукнув мі єдну по папулі. Увідів єм звізды. Но они іщі не стигли згаснути, уж єм му п'ястёв вернув пожычене до носа. Кров му гнєдь потекла. Ёго то іщі вєце напало, впалив мі заухо, шмарив ся на мене, притиснув на землю і пунчовав. Я ся му загрыз до палця. Він голосно зъёйкнув, заґрєває ... но нараз ня пустив. Не стиг єм ся поставити, уж мі паліця по дупі і по ребрах скакала. Але мамина рука была поготова і тверда. Ушло ся нам. Была то про нас мастна вечеря. Сині басамугы¹⁰ з хырбета і задніці довго не сходили. На таку вечерю ся лем так не забыває. Ани по роках. Память є споляглива студня.

9 фусекля – штримфля

8 гайтоле – стражници

Марія ГІРОВА-ВАСЬКОВА (11. 9. 1943)

РОДНЕ ГНІЗДО

(Выбраны стишкы з посліднєй книжки *Родне гніздо*,
Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2008.)

СЛАВА ТОБІ, БУДИТЕЛЮ

(Александрови Духновічови к юбілею народжіня.)

Двасто років уж перешло,
Може, двасто зыйде,
Поки Русин наш бідненький
Путь ку собі найде.

Утримати родне своє,
Як зерніцю в оці,
Наше слово, походжіня
Не стратити в світі.

Няй, Божічко охранює
Їх душы і сердця,
Няй їм родне, найдорожше
Вєиває до їх вінця.

Учителю наш дорогій,
Учів єсь доброму,
Не пущати ся родного,
Вірным быти свому.

Твої мудрости і рады
Вікы пережили,
Але многым родным братам
Зо сердця выпали.

Слава тобі, учителю!
Мудрость твоя няй нас гріє,
І великий род русинський
Довєдна споює.

О НАС РУСИНАХ

Ці є така рука
Ці є в світі сила,
Абы на коліна
Русина зложыла?

Як соловей в лісі
Щебоче, черькоче,
Своє родне гніздо
Знищити не хоче.
Хоць діточкы ёго
Порозлітали ся,
До гніздочка свого
З ласков вертають ся.

На мамину руку,
Няньковы приказы,
На ліс зелененький,
На прекрасны лазы.
На хлібець предобрий,
Паску святу, білу,
Во Великодень про нас
Дорогу і милу.

Своє родне, близке,
Взяти сі не дайме

Няй сонічко світить
Вшыткым нам єднако,
Няй ненависть цезне
За море, далеко.

Не є і не буде
Поки лем світ буде,
Одправіку Русин
Жыв ту, й жыти буде!
Чудуй ся лем, світе,
Як ся прославяє,
Співанку і слово
Світом росвіає.

Не хотятъ забыти
На своє родненьке:
Слово і обычай
Сердцю так близенькы.

Тішме ся, співайме
Так, як сердце каже,

ВІРНЫ РУСІНЬСКОМУ (К юбілею кодифікації русиньского языка.)

Русины, Русинкы,
Краяне, родаци,
Вірю, же не вишытки
Сьте тверды Словаци.

Днесь, кідь язык родный
З честёв величае
І на своїх предків
З ласков споминае,

Хочу высловити
Лем єдно желаня:

Вірны русиньскому
Будьме до сконаня!

Храньме наше слово,
Храньме і співанку,
Традиції предків
Вплітайме до вінку.

Перестаньме ся уж
За своє ганьбити,
Перестаньме з себе
Чудаків робити!

Бо каждый розумный
Чоловік на світі
Родне своє хранить,
Не дасть му згинути.

Ославляйме язык,
Материн, родненькый,
Ославляйме корінь
Свій гордый, русиньский!

К СВОМУ СЯ ПРИЗНАЙМЕ

До Русинів, до молодых,
Хочу ся вєрнути,
Рострачений род русиньский
Треба доповнити.

К своїй матери, нянькови,
Бабці і дідови,
К тому, што руки їх створили
Треба ся гласити.

Же нас на тот світ привели,
З ласков виховали,
Же здорово, по русиньскы
Жыти научили.

Не є за што ся ганьбити,
Од свого втікати,
Треба лем серцієм і душов
К своему ся признати.

Бо і тото мале пташа
Кідь в лісі заблудить,
До гнізда свого родного
Жалостно ся просить.

Тото вшытко памятайме,
До сердець сі пише,
Же русиньского роду сьме
Нігда не забудьме.

НЕ КЛАМ СЕБЕ І ДРУГЫХ

Кідь серцієм і душов
К своему ся голосиш,
На родного брата
Злого не допустиш.

В біді, в тяжкых хвілях,
З ласков му поможеш,
З пути злой, тернёвой,
Ку родным приведеш.

Воды даш напиту,
Хліба закусити,
Раны му загоїш,
Під стріхов прихилиш.

Поки ты так не знаш
І в серцю не чуєш,
Не клам себе й других
Же помочи хочеш.

На велике горло
Не крич, же ты Русин,
Бо кібь так было –
Міджі Русинами
Злого бы не было.

О РОДНІМ КРАЮ

Краю родный, милый,
Што з тебе зістало?
Лем ліс, деревина,
Та смутна спомина.

Де хыжа стояла,
Де росла і грушка,
Там земля зістала
Знищена і пуста.

Конарями вітор
Колыше, трепоче,
Ярочками смутно
Водичка гуркоче.

Як кібь хотіла
Слово прогварити,
Же на край свій родный
Не треба забути.

На матір, на няня,
На вшытко родненьке,
Спів і слово наше
Серцю так близеньке.

Пише і співайме
Радость роздавайме,
На наше русиньске
З ласков памятайме!

Бо лем хто у серці
На чутя худобный,
Забути докаже
На кутик свій родный.

Але чіс серце
За своїм банує,
Ку родному своему
Лем ласку все чує.

Краю родный, милый,
Поки буду жыти,
Співанкы о тобі
Я буду співати.

• Каждый рік учітелів літньої школи русинського языка і култури офіціально принимать ректор ПУ в Пряшові Р. Матловіч (четвертый зліва). На фотці: (справа) Г. Малецька, К. Копорова, П. Р. Магочій, А. Плїшкова, П. Крафчік, М. Мушинка і В. Падяк.

• Проректор Пряшівської університету проф. ПгДр. М. Портік, ПгД., на заключній церемонії передавав абсолюентам сертифікат о абсолюванню літньої школи. На фотці з єдним з тогорічних абсолювентів Ч. Ф. Шнайдером зо США.

Інститут русиньського языка і культури Пряшівської університэты в Пряшові

СТУДИУМ САРАТО-РУТНЕНОРИУМ 2013

4. річник Міждінародной літній школы русиньського языка і культуры

ПРЯШІВ • 9. - 30. 6. 2013

Professor Dr.
Paul Robert MAGOSI

doc. PhD.
Anna PLISKOVÁ, PhD.

Prof. PhD.
Mykola MUSINKA, DrSc.

Associate Professor Dr.
Patrícia A. KRAFCIK

Mgr.
Halina MALECKA

PhD.
Kvetoslava KOPROVÁ, PhD.

Mgr.
Valerij RADAK, CSc.

John KUCIRKA

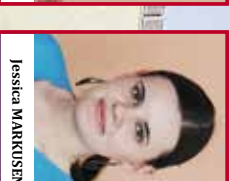
Jeannette MORTENSEN

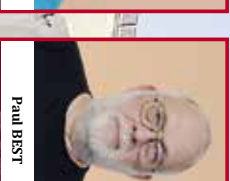
Christina LIU

Marjorie MARKUSEN

Jessica MARKUSEN

Paul BEST

Sarah LATANUSHYN

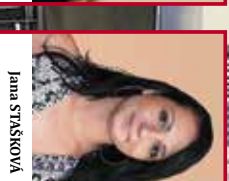
Charles F. SCHNEIDER, Jr.

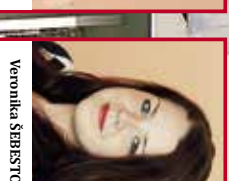
Jacqueline SCHNEIDER

Inna MARTYNČUK

Jana STÁŠKOVÁ

Veronika ŽEBESTOVÁ

Katarína PETRUSOVÁ

Zdenka STŘEDÁKOVÁ

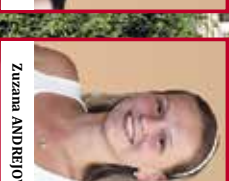
Michala HOLUBKOVÁ

Tomaš KALYNYČ

Jana KOPČIVÁKOVÁ

Zuzana ANDRJOVÁ

